

О
СВІТА

Л. С. АРИСТОВА, В. В. СЕРГІЄНКО

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

4

Ілюстрації **Д. Троїцького, О. Калініченко**

Аристова Л. С.

Музичне мистецтво : підручник для 4 кл. / Л. С. Аристова, В. В. Сергієнко. — К. : Видавничий дім «Освіта», 2015. — 128 с. : іл.

У підручнику подано матеріали, спрямовані на формування і розвиток в учнів комплексу ключових, міжпредметних і предметних (музичних) компетентностей у процесі сприймання та практичної діяльності. У підручнику вміщено тексти пісень та ноти.

Для учнів 4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, учителів початкової школи, методистів, студентів педагогічних коледжів та вищих навчальних закладів педагогічного спрямування, батьків.

© Л. С. Аристова, В. В. Сергієнко, 2015
© Видавничий дім «Освіта», 2015
© Видавничий дім «Освіта»,
художнє оформлення, 2015

ЛЮБИЙ ДРУЖЕ!

Ми дуже раді знову вітати тебе у країні Музики!

Цього навчального року ми будемо мандрувати стежками нашої країни України та інших країн світу. Разом з тобою подорожуватимуть твої давні друзі — королева Мелодія й король Ритм, феї Динаміка, Імпровізація, Інтонія й Музична Форма, брати Лади та інші. Також ти знайдеш і нового друга — чарівну фею Поліфонію.

Як завжди, на твою допомогу чекатиме маленький Тріольчик. Він сподівається, що разом ви зможете відповісти на запитання й виконати цікаві музичні завдання. А мудрий чарівник Музикус допоможе тобі та Тріольчикові своїми порадами.

Тож, бажаємо тобі успіхів і нових відкриттів!

*З величезною повагою
і сподіванням на взаєморозуміння
Твої автори та друзі — герої підручника*

РОЗДІЛ

1 МУЗИКА МОГО НАРОДУ

- Я люблю свою країну —
Україну!
- Головна пісня країни
- Вийшли в поле косарі...

- Думи
- Сяйво козацької слави

-
- Жартівливі пісні
  - Світ дитячих ігор
  - Вечірня пісня
  - Музична казка

- На гостини до Коломиї
- Фольклор і професійна музика

- Напередодні Нового року

Я ЛЮБЛЮ СВОЮ КРАЇНУ — УКРАЇНУ!

Добридень! Ось ми й знову зустрілися. Наша подорож країною Музики триває! Яку музику, дорогі учні, ви слухали влітку? Що нового дізналися?

Цього року ми будемо мандрувати світом народної та професійної музики. І вже сьогодні на нас чекають музичні стежки України. А невдовзі ми завітаємо на гостини до інших країн! Коли будеш ознайомлюватися із національною музикою, дізнаєшся, у чому виявляються її особливості та яку роль вона відіграє в житті народу. Під час таких мандрівок тебе супроводжуватимуть друзі. Пригадай, як вони виглядають.

Мешканці країни Музики

королева
Мелодія

король
Ритм

Динаміка

пан Темп

Брати Лади:

Мажор

Мінор

Феї:

Інтонація

Імпровізація

Музична Форма

Тож, вирушаймо! Рідний край, милі серцю домівка, вулиця, місто, країна... Які ласкаві слова! А ще — рідна мова та пісні!

Український народ надзвичайно співучий, адже мова наша — солов'їна, тобто милозвучна й пісенна. Неможливо уявити жодного свята, під час якого не звучала би пісня.

Складаючи народну пісню, українці намагалися зробити її правдивою, щирою, емоційною. У давні часи пісні не записували, а передавали з уст в уста (усно). Імена творців, на жаль, невідомі, оскільки загубилися у віках. Тому називаються такі пісні **народними**, тобто створеними самим народом.

Народна пісня — це створений народом музичний твір із віршами.

Пригадай особливості народної пісні. Скористайся підказкою королеви Мелодії.

СПІВУЧІСТЬ

МЕЛОДІЙНІСТЬ

ЛІРИЧНІСТЬ

НАСПІВНІСТЬ

РИТМІЧНІСТЬ

ЖАРТІВЛИВІСТЬ

Пригадай українські народні пісні, яким притаманні ці особливості. Наспівай.

Упродовж багатьох століть люди створюють і співають пісні, у яких передають свою радість і сум, згадують про минуле і мріють про майбутнє, змальовують природу рідного краю. У народних піснях відображається характер народу, його звичаї, традиції, обряди, свята та ігри. Найулюбленішою піснею всіх дітей з народження є колискова — пісня, що дарує малечі спокій, тепло й ласку, які линуть з маминим чи бабусиним голосом.

Слухаємо музику

Українська народна пісня «Повішу я колисочку».

О. Мартинчук. Українська колисочка

Який характер пісні? Що виникло в уяві під час прослуховування? Який настрій викликає ця пісня?

Український композитор Кирило Стеценко був зачарований природою України та її піснями — ніжними, ліричними... У своєму творі «Вечірня пісня» він зобразив захід сонця, тишу і спокій літнього вечора, почуття людини, закоханої у природу, її красу.

Прочитай слова з цієї пісні. Якби тобі випала така нагода — стати композитором, у якому характері ти написав би цю пісню? А як назвав би?

*Тихесенький вечір на землю спадає,
І сонце сідає в темнесенький гай.
Ой сонечко ясне, невже ж ти втомилось,
Чи ти розгнівилось? Іще не лягай!*

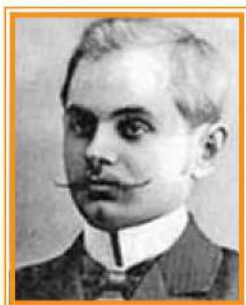
Кирило Стеценко, «Вечірня пісня».

Яка картина виникла в уяві? Схарактеризуй мелодію, темп, динаміку. Порівняй пісню композитора зі своєю мелодією. Порівняй настрої пісні та картини. Що в них спільного?

С. Васильківський. Захід сонця над озером

ПОРТРЕТ КОМПОЗИТОРА

Український композитор **Кирило Стеценко** народився в багатодітній сім'ї. Від тата отримав хист до малярства — навчався в художній школі, а від мами і старших сестер — любов до музики та здібності до її створення й виконання. Якось маленький Кирило із захопленням змайстрував собі скрипку, з якою брав участь у родинних співочих вечорах. Та найбільше хлопець любляв слухати народні пісні, що їх виконували батьки.

Усе своє життя К. Стеценко присвятив музиці, яка вирізняється щирістю, поетичністю, яскравою мелодійністю. У його доробку чимало хорових й інструментальних творів, а також багато обробок народних пісень. Був організатором Першого київського народного хору. Створив опери для дітей: «Лисичка, котик і півник», «Івасик-Телесик».

Співаємо разом

ДОБРИЙ ДЕНЬ, МАТУСЮ-УКРАЇНО!

Вірші Н. Рубальської

Музика М. Ведмедері

Помірно

Доб - рий день, ма - ту - сю Ук - ра - ї - но! Схо - дить сон - це ра - дос - ті й доб -

ра. Ук - ра - ї - но, я — тво - я ди - ти - на,

Кра - пель - ка ве - ли - ко - го Дніп - ра. Ук - ра - ї - но мо - я, зо - ло -

ті тво - ї по - ля, Ніж - на пі - сня со - ло - в'я. Яб - лу -

не - ві са - ди І сме - ре - ко - ві лі - си — Рід - на ма - тін - ка Зем - ля.

1. Добрий день, матусю Україно!

Сходить сонце радості й добра.

Україно, я — твоя дитина,

Крапелька великого Дніпра.

Приспів:Україно моя,
Золоті твої поля,
Ніжна пісня солов'я.Яблуневі сади
І смерекові ліси —
Рідна матінка Земля.2. Не дивись, що я така маленька,
Час мине — я швидко підросту
І усю любов свого серденька
Я тобі в дарунок принесу.**Приспів.**

Музика навколо нас

1. Допоможи Тріольчику правильно виконати українську народну пісню «Повішу я колисочку».

схвильована
тривожна
сумна
світла
весела
урочиста
задумлива

повільний
колисковий
швидкий
маршовий
танцювальний
спокійний

«Повішу
я колисочку»

подив
радість
спокій
напруження

тиха
гучна
напружена
затишаюча

2. Порівняй «Вечірню пісню» К. Стеценка з українською народною піснею «Повішу я колисочку». Що в них спільного?
3. Обери музичний інструмент, який би найкраще відобразив наспівність мелодій цих творів.

ГОЛОВНА ПІСНЯ КРАЇНИ

Напевно, ти вже знаєш, що в кожній країні є свої державні символи, один з яких — музичний твір, який називається **гімн**. Без виконання гімну не розпочинається жодне державне свято чи урочиста подія, зокрема, святкова шкільна лінійка, спортивні змагання, футбольні матчі тощо.

А звідки взялися ці пісні — гімни?

Вважається, що перші гімни виникли у Стародавній Греції. Співи хвалебного характеру — гімни — складали на честь міфічних богів і героїв. Минали століття, упродовж яких змінювався зміст цих творів: гімни все частіше прославляли благородні й піднесені ідеї. Згодом композитори також почали писати гімни, де оспівували певні ідеї чи події.

Гімн — урочиста пісня, один із державних символів країни.

Національний гімн — це найвищий вияв волелюбних прагнень народу, його духовно-патріотичних устремлінь. Гімн нашої держави був написаний композитором **Михайлом Вербицьким** на вірші поета **Павла Чубинського**. У пісні «Ще не вмерла України» втілена споконвічна мрія нашого народу стати суверенним, незалежним, здобути волю. Музика і вірші цього твору виражають незламну віру у відродження України.

Композиторська пісня — це музичний твір, написаний композитором і поетом.

А чи пам'ятаєш, як треба триматися під час виконання національного гімну? Співають гімн урочисто, піднесено, таким чином виражаючи гордість за свій народ і повагу до держави. Пам'ятай: під час виконання Державного гімну треба стояти рівно, опустивши руки або поклавши праву руку на серце.

Слухаємо музику

Державний Гімн України, вірші *Павла Чубинського*, музика *Михайла Вербицького*.

Які почуття тебе охоплюють, коли звучить гімн? Проспівай гімн із відповідним настроєм. А допоможе тобі гідно і з честю виконати гімн фея Інтонія зі своїми словами-підказками.

стверджувально   впевнено   натхненно
святково   урочисто   переможно   бадьоро

МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

В історії музики існує безліч пісень урочистого характеру, серед яких — державні, військові, релігійні, революційні гімни. Так, відомий у всьому світі гімн «Марсельєза» створили повсталі французи під час буржуазної революції кінця 18 століття. Сьогодні цей твір є Державним Гімном Франції.

Ілюстрований фрагмент нот «Марсельєзи»

Ми звикли, що гімн — це самостійний твір, однак іноді він може бути частиною великого музичного твору: опери, ораторії, балету. Так, у характері гімну Людвиг ван Бетховен завершив свою Дев'яту симфонію. Ця хорова частина написана на текст оди Шиллера «До радості» й сьогодні відома як Гімн Європейського Союзу, адже у творі прославляється всесвітнє братерство людей.

Доволі часто в ефірі радіостанцій спортивного спрямування можна почути твір американського композитора Аарона Копленда. Його п'єса для мідних духових та ударних інструментів називається «Гімн простій людині».

Музика навколо нас

1. Допоможи Тріольчику визначити, до якої групи пісень належить **гімн**.

**НАРОДНІ
ПІСНІ**

Гімн

**КОМПОЗИТОРСЬКІ
ПІСНІ**

2. Поміркуй, у чому полягають відмінності між народною піснею і композиторською. Заповни таблицю в робочому зошиті.

НАРОДНА ПІСНЯ	КОМПОЗИТОРСЬКА ПІСНЯ

3. Досліди історію походження Державного Гімну України.

ВИЙШЛИ В ПОЛЕ КОСАРИ...

У кожного народу є безліч народних пісень, які виконують у певну пору року, тобто відповідно до календаря. У давнину такий спів супроводжувався обрядами, тому ці пісні називаються *календарно-обрядовими*. Зазвичай ці твори відображали кожен цикл хліборобської праці протягом року: навесні, влітку, восени. У таких піснях дуже часто відтворювалися рухи, що символізують оранку, сівбу, жнива тощо.

Календарно-обрядові пісні — це пісні, які виконували селяни під час різних народних обрядів і календарних свят.

Пісні, які співають під час жнив, коли збирають урожай, називаються *жниварськими*. Ці твори пов'язані з хліборобськими обрядами, адже жнива — найважливіший час літнього циклу. І хоча цей період життя людини характеризується важкою працею, він насамперед означає завершення хліборобського року. А чи відомо тобі, які обряди пов'язані зі жнивими? Якщо ні, тоді звернімося до народної скриньки.

О. Кваша. Українське село (фрагмент)

НАРОДНА СКРИНЬКА

В Україні до початку жнив готувалися і як до великого свята, і як до важкої відповідальної роботи, коли доводилося працювати від світанку до ночі, не зважаючи на спеку і спрагу. У перший день жнив на полі з'являлися люди в широких білих штанах, у полотняних сорочках із косами в руках, — косарі. Дівчата й молодиці виходили на ниву із серпами; жнучи, вони спритно клали сніп за снопом і, працюючи, співали.

Дожинаючи ниву, жінці залишали трохи недожатих стебел із колосками «спасові на бороду». Те недожате колосся вони зв'язували в пучок червоною ниткою, або виплітали колосяну китицю, ніби бороду, й пригинали колосся до землі — це й була «Спасова борода».

Закінчивши жнива, жінці примовляли: «Хто орав — тому силку, а хто сів — тому дві, а хто жав — тому всі. Дай Боже, щоб і на друге літо був гарний урожай!»

За О. Воропаєм і Р. Кобальчинською

М. Пимоненко. Жнива в Україні

А ще під час жниварських робіт усі співали! Жниварський обряд був сповнений пісень різного змісту: у них звучала похвала ниві, врожаю, сонцю, господареві та трудівникам.

Жниварські пісні — народні пісні, які виконують під час жнив.

Слухаємо музику

Музика Віталія Філіпенка, вірші Лади Рєви «Поле моє, поле».

Який характер пісні? Про що співається в ній? Яка з репродукцій картин найкраще ілюструє пісню?

Г. Попінова. Обжинки

Т. Зеленченко.
Жнива.
Бог Велес

Жниварські роботи на селі, які тривають протягом літа, завжди супроводжувалися співом. Поділяються жниварські пісні на три групи: **зажинкові** — величання першого снопа і жниць, **жнивні** — основною темою є важка праця хліборобів, **обжинкові** — бадьорі, радісні пісні, у яких оспівується нива та новий урожай.

Послухай українську народну пісню «Вийшли в поле косарі». Поміркуй, до якої групи жниварських пісень вона належить.

Співаємо разом

ВИЙШЛИ В ПОЛЕ КОСАРИ

Українська народна пісня

Не дуже швидко

Ви-йшли в по - ле ко - са - рі Ко-сить ран - ком на зо - рі.

Гей, ну - те, ко - са - рі, Бо не ра - но по - ча - ли,

Хоч не ра - но по - ча ли, Так ба - га - то у - тя - ли!

Вийшли в поле косарі
Косить ранком на зорі.

Гей, ну-те, косарі,
Бо не рано почали.
Хоч не рано почали,
Так багато утяли!

Повторюється
після кожного
заспіву

До обіду покосили,
Гострі коси потупили.

По обіді спочивали,
Гострі коси поклепали.

Увечері холодком
Йшли додому всі рядком.

Музика навколо нас

1. Допоможи Триольчику визначити, які пісні належать до жнивварських.

- пісні, які співають увечері
- пісні, які співають під час жнив
- пісні про героїчні події
- пісні, які змальовують тяжку працю хлібороба
- пісні, які оспівують завершення жнив

2. Запитай у бабусі чи дідуся, які жнивварські пісні їм відомі. Поділися цими відомостями з однокласниками.
3. **Завдання за бажанням.** З допомогою дорослих знайди в Інтернеті відеозаписи жнивварських обрядів в Україні та інших країнах. Порівняй: що в них спільного?

ДУМИ

Сьогодні ми дізнаємося про події у світі й державі з газет, репортажів журналістів по телебаченню і статей в Інтернеті. А як було раніше, коли ще не існувало преси, радіо і телебачення, Інтернету? Наприклад, у часи козацтва?

Ти напевно здивуєшся, але і тут я ставала в нагоді! Саме піснею линули розповіді про історичні події та їх учасників. А замість журналістів ці новини «розповідали» співці — *кобзарі* та *бандуристи*. Нерідко такими співцями були самі відважні герої, які брали участь у боях. І характер цих пісень — дум, був відповідним — ліричним і драматичним. А виконувались *думи* в супроводі кобзи або бандури.

А. Якимець.
Запорізький кобзар

Думи — це ліричні або драматичні пісні, присвячені важливим історичним подіям і відважним героям.

За характером мелодії думи близькі до *речитативу*, тобто напівспіву-напіврозмові. Вони тужливі, наспівні та протяжні.

Мандруючи від села до села, кобзарі виконували пісні про бойову славу й вічну доблесть козацького війська, про свободу та красу рідного краю. Вони розповідали людям у своїх піснях не тільки про різні події, а й висловлювали ідеї єднання народу в боротьбі проти чужинців, ідеї волі й незалежності, прославляли патріотизм, відстоювали права кожної людини й усього народу на вільне життя, звеличували шанування батьків, роду, Вітчизни.

Кобзар — мандрівний співак, який виконував пісні та думи в супроводі кобзи чи бандури.

Зазвичай думи — це великі пісенно-розповідні твори. Умовно вони складаються з таких частин: *вступ* (заспів), *епічна розповідь* (розгортання сюжету), *кінцівка* (славослов'я).

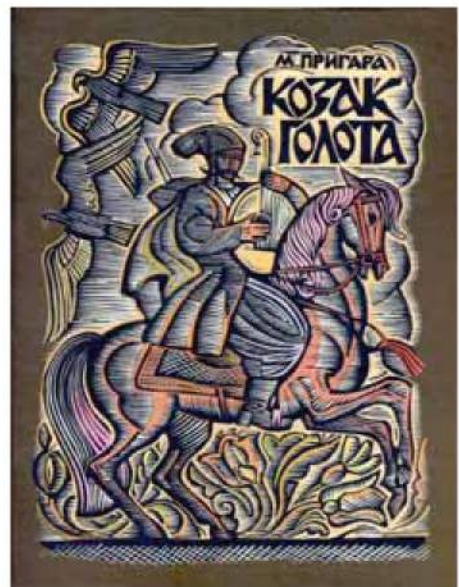

Однією з найвідоміших є «Дума про козака Голоту». Хто ж це такий? *Козак Голота* («голова» означає «бідняк, незаможний») — це поетичний образ захисника рідної землі від іноземних загарбників. Дехто вважає, що цей персонаж має історичне підґрунтя: у ньому, начебто, змальовано одного зі сподвижників Богдана Хмельницького — полковника Іллю Голоту.

М. Дерегус. Козак Голота

Г. Якутович. Козак Голота
(обкладинка книжки)

Слухаємо музику

Українська народна пісня «**Дума про козака Голоту**».

Як у думі оспівується образ козака? Які риси характеру персонажу відображено у творі?

Музика навколо нас

1. Допоможи Тріольчику обрати слова-характеристики дум.

ЛІРИЧНА		ШВИДКА
СТРИМКА		ВЕСЕЛА
ЖАРТІВЛИВА		РЕЧИТАТИВНА
		ДРАМАТИЧНА

2. Роздивись репродукцію картини і визнач, як називається зображений народний музичний інструмент.

КОБЗА

ГУСЛІ

АРФА

БАНДУРА

А. Сладіон. Портрет кобзаря Самійла Яшого

СЯЙВО КОЗАЦЬКОЇ СЛАВИ

Могутню історію нашого народу можна простежити через пісні. Народні пісні, у яких ідеться про події минулого, називаються *історичними*.

А якщо в піснях розповідається про відомих людей, наприклад козаків, чи можна їх тоді назвати історичними?

Звісно, Тріольчику! Тематика історичних пісень — різноманітна. У найдавніших історичних піснях ідеться про боротьбу українського народу із ворогами, а також прославляються національні герої.

Історичні пісні — це музично-поетичні твори, у яких оспівуються важливі історичні події та діячі.

Гордістю українського народу є сміливі й мужні козаки, які не могли жити без доброї пісні, без музики. Вони вправно грали на бубнах і трубах, та особливо шанували бандуру й кобзу.

Козацькі пісні — це музично-поетичні твори, у яких оспівуються безстрашні герої, захисники вітчизни — козаки.

А чи відоме тобі ім'я одного з найвизначніших козаків — князя Дмитра Вишневецького? Саме він побудував на острові Мала Хортиця (нині м. Запоріжжя) першу фортецю майбутньої Запорозької Січі — осередку козаків. Народні співці, кобзарі, склали «Пісню про Байду», головним персонажем якої, на думку фольклористів (дослідників народної творчості) вважають саме Дмитра Вишневецького. У цьому творі оспівується ідея благородства та високого почуття патріотизму.

Слухаємо музику

Українська народна пісня «Пісня про Байду» у виконанні Михайла Ковалю.

II Який характер пісні? Яким показаний у пісні Байда?

НАРОДНА СКРИНЬКА

Про Байду Вишневецького до нашого часу дійшла сила-силенна легенд і переказів! За переказами, якимось кримський хан Девлет-Гірей повів на Хортицю майже всю орду. Упродовж місяця тримали татари острів в облозі, але так і не змогли зламати опір козаків. Замість перемоги отримав кримський хан ганьбу та величезні втрати війська, тому й відступив.

В. Форостецький
Байда Вишневецький

Поштова марка України
«Дмитро Вишневецький Байда»

Історичною козацькою піснею є українська народна пісня «Ой на горі та женці жнуть». Який характер пісні?

Співаємо разом

ОЙ НА ГОРІ ТА ЖЕНЦІ ЖНУТЬ

Українська народна пісня

Повільно

Ой, на го - рі та жен-ці жнуть.

Ой на го - рі та жен-ці жнуть. А по- під го - ро - ю,

Я - ром - до - ли - но - ю Ко - за - ки йдуть. Гей,

до - ли - но - ю, Гей, ши - ро - ко - ю, Ко - за - ки йдуть.

1. Ой на горі
та женці жнуть. (Двічі)
А попід горою,
Яром-долиною
Козаки йдуть.
Гей, долиною,
Гей, широкою,
Козаки йдуть.

2. Попереду
Дорошенко (Двічі)
Веде своє військо,
Військо запорізьке,
Хорошенько.
Гей, долиною,
Гей, широкою,
Хорошенько.

Музика навколо нас

1. У чому полягають відмінності між думою й історичною піснею?
2. Вигадай музичний супровід до пісні «Ой на горі та женці жнуть». Виконай його на дитячих народних інструментах.
3. Обери музичний інструмент для того, щоб передати стукіт копит коней.

Козацька слава невмируща! А в якому характері написані козацькі пісні? Скористайся підказкою короля Ритма. Поясни, чому ти так вважаєш.

СПОКІЙНИЙ

БАДЬОРИЙ

ЛІРИЧНИЙ

ПОЕТИЧНИЙ

ЕНЕРГІЙНИЙ

ЖАРТІВЛИВИЙ

ПІДНЕСЕНИЙ

ГЕРОЇЧНИЙ

Більшу частину свого життя козаки проводили в численних походах, оскільки постійно виникала необхідність обороняти українські землі від ворогів, визволяти побратимів із полону в сусідніх державах (зокрема, у Кримському ханстві, Туреччині). Такі походи могли тривати місяцями, тому й не дивно, що під час степових і морських подорожей козаки складали чимало пісень, аби підняти свій бойовий дух.

Який характер, на твою думку, має похідна козацька музика?
Який з музичних героїв уособлює цю музику?

Слухаємо музику

Євген Адамцевич, **Запорізький марш.**

Який характер твору? Що виникло у твоїй уяві під час прослуховування маршу? Як змінюється динаміка? Інтонації якої пісні використав композитор у цьому творі? Скористайся підказкою Королеви Мелодії.

- українська народна пісня
«ВІЙШЛИ В ПОЛЕ КОСАРИ»
- українська народна пісня
«ОЙ НА ГОРІ ТА Й ЖЕНЦІ ЖНУТЬ»
- українська народна пісня
«ПІСНЯ ПРО БАЙДУ»

МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

«Запорізький марш» вважається народним музичним твором, який відтворив бандурист Євген Адамцевич: «У 1926 році я почув мелодію: першу частину від кобзаря Положая Івана Кириловича, другу частину — мажорну, сам склав, і, з'єднавши до купи, дав назву Запорізького маршу».

Уперше публічно Євген Адамцевич виконав марш у 1969 р. на концерті в Київському оперному театрі імені Тараса Шевченка. очевидці розповідали, що Є. Адамцевич виконував марш дуже виразно, енергійно, вкладаючи всю свою майстерність й емоційну образність. У неймовірному потягові сердець за мелодією люди підводилися з місць. Вибухнула ще нечувана під цим склепінням громовиця оплесків. Мені важко переповісти, що було після першого виконання «Запорізького маршу». Скажу лише, що старий Адамцевич виконав його на вимогу публіки тричі. Стало зрозуміло: відбулося щось надзвичайне. Над зачарованим залом зайнялася і згасла чудова мить, яку повторити, затримати ніхто не зможе».

За І. Дібровою

Козаки полюбляли не лише співати, а й танцювати. Пригадай, як називається їхній улюблений танок.

В опері «Запорожець за Дунаєм» видатного українського композитора Семена Гулака-Артемовського звучать п'ять танців: дівочий хоровод, «Український танок», «Чорноморський козак», «Запорозький козак», «Козачок». За сюжетом опери, хлопці й дівчата повертаються з поля — закінчилися жнива й розпочалося свято врожаю, яке неможливо уявити без танців і пісень. Усі танці, що відбуваються на сцені, — різного характеру. У музиці танців композитор намагався відобразити козацький дух, гумор, мужність і оптимізм.

Танцювальні сцени з опери «Запорожець за Дунаєм» (Національний одеський театр опери та балету)

Слухаємо музику

Семен Гулак-Артемівський, танці з опери «Запорожець за Дунаєм» (на вибір учителя).

Який характер танцю? Як змінюється мелодія, ритм, динаміка? Що притаманне українським танцям, які прослухали?

Музика навколо нас

1. Допоможи Триольчику обрати слова, які характеризують музику танців з опери С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм».

ШВИДКИЙ

НЕСПІШНИЙ

ПОВІЛЬНИЙ

БАДЬОРИЙ

ВЕСЕЛИЙ

ЛІРИЧНИЙ

ЗАПАЛЬНИЙ

МАРШОВИЙ

«Запорожець
за Дунаєм»

ТАНЦЮВАЛЬНИЙ

КОМІЧНИЙ

ПЕЧАЛЬНИЙ

ЕНЕРГІЙНИЙ

ВЕЛИЧНИЙ

ТРИВОЖНИЙ

УРОЧИСТИЙ

2. Пригадай марш, який слухали на уроці. Установи відповідність.

«Запорізький марш»

Самійло Яшний

«Козацький марш»

Євген Адамцевич

3. **За бажанням.** Послухай козацькі пісні. Уяви себе композитором, що пише героїчну оперу. Яку із прослуханих пісень, на твою думку, можна використати для розкриття героїчної теми?

ЖАРТІВЛИВІ ПІСНІ

Усі люблять гумор і жарти. Український народ створив безліч гумористичних бувальщин, пісень і казок.

Пригадай жартівливі пісні, які співали або слухали. Що їм притаманне?

Жартівливі пісні відображають життя та побут українського народу. Виникли такі пісні дуже давно, вони мають багато спільного з гумором і сатирою різних слов'янських народів.

А про кого співають у жартівливих піснях?

Зазвичай персонажі жартівливих пісень — це дівчата та хлопці. У піснях кепкують над такими вадами, як лень, безгосподарність, недбальство, і недотепність, нескромність, легковажність. У піснях розповідають про різні недоречні ситуації, безглузді суперечки.

Жартівливі пісні — пісні, у яких виражається народний гумор і дотепність.

Подивись на нотний запис однієї з українських народних пісень. Як називається пісня? Чи може вона належати до жартівливих пісень?

mf

Гри - цю, Гри - цю, до ро - бо - ти! —
Вгри - ця пор - ва - ні чо - бо - ти.

Слухаємо музику

Українська народна пісня «Дівка в сінях стояла».

У якому характері виконується пісня? Про що йдеться в пісні? До яких пісень вона належить? Послухай, як композитор М. Калачевський використав цю пісню у своїй «Українській симфонії».

Михайло Калачевський, «Українська симфонія» (друга частина).

Чи змінилися мелодія і характер пісні? Яких нових ознак набула мелодія пісні?

ПОРТРЕТ КОМПОЗИТОРА

Михайло Калачевський — український композитор, піаніст. Народився в середині 19 століття на Кіровоградщині. Рано втратив батьків, виховувався родичами на Херсонщині. Дитинство минало в оточенні народної музики, тому й не дивно, що найвідомішим твором композитора вважається «Українська симфонія».

Цей твір М. Калачевський написав як студентську дипломну роботу в Лейпцизькій консерваторії. У симфонії композитор використав чимало українських народних пісень, зберігши їхні жанрові особливості. Завдяки можливостям оркестру пісенний фольклор набув великої музичної форми та образного змісту.

Після навчання за кордоном композитор повернувся в Україну й оселився в м. Кременчуці (Полтавська обл.). Саме тут у 1901 р. уперше на рідній землі прозвучала «Українська симфонія» в оркестровому виконанні. Після звучання кожної частини твору слухачі викликали гучними оплесками автора на сцену. Сьогодні «Українську симфонію» виконують найвідоміші оркестри України. Окрім симфонії, до наших днів дійшло небагато творів Михайла Калачевського, серед них — струнний квартет, фортепіанне тріо, романси тощо.

Співаємо разом

СІЯВ МУЖИК ПРОСО Українська народна пісня

Жваво

1. Сі - яв му - жик про - со, Жін - ка ка - же: «Мак!» Жін - ка ка - же: «Мак!»

Ой, так чи не так, Не - хай бу - де з про - са мак! // з про - са мак!

1. Сіяв мужик просо,
Жінка каже: «Мак». (Двічі)
Ой, так чи не так,
Нехай буде з проса мак!

4. Купив мужик чіпець,
Жінка каже: «Сак». (Двічі)
Ой, так чи не так,
Нехай буде з чіпця сак!

2. Зловив мужик рибу,
Жінка каже: «Рак». (Двічі)
Ой, так чи не так,
Нехай буде з риби рак!

5. Купив мужик шапку,
Жінка каже: «Фрак». (Двічі)
Ой, так чи не так,
Нехай буде з шапки фрак!

3. Зловив мужик сойку,
Жінка каже: «Шпак». (Двічі)
Ой, так чи не так,
Нехай буде з сойки шпак!

Музика навколо нас

1. Допоможи Тріольчику визначити, до якої групи пісень належить українська народна пісня «Сіяв мужик просо».

КОЛИСКОВІ

ЖНИВАРСЬКІ

ЖАРТІВЛИВІ

ІСТОРИЧНІ

2. Визнач за нотним записом пісню. До яких народних пісень вона належить? Проспівай.

3. Обери назву пісні, яку використав М. Калачевський у своїй симфонії.
- українська народна пісня
«СІЯВ МУЖИК ПРОСО»
  - українська народна пісня
«ГРИЦЮ, ГРИЦЮ, ДО РОБОТИ»
  - українська народна пісня
«ДІВКА В СІНЯХ СТОЯЛА»
4. Уяви себе композитором і спробуй вигадати мелодію до однієї з гуморесок Павла Глазового.

Пряник

— У вас зуби є, дідусю? — онучок питає.
Дід журливо посміхнувся: — Давно вже немає. —
Це почувши, хлопчентко зраділо без краю:
— Тоді пряник потримайте, а я пострибаю.

Маленький дачник

Разом з мамою і татком на канікули в село
Невеличке хлопчентко до бабусі прибуло.
І до чого ж здивувалось городське те хлопчент,
Як на вулиці уздріло — що б ви думали? — коня.
Довго-довго із-за тину придивлялося воно,
Доки дядько вийшов з хати, верхи сів і крикнув: — Но!
— Дядю, коник не поїде! — хлопчик вискочив на тин. —
Доки ви сиділи в хаті, з нього витік весь бензин.

СВІТ ДИТЯЧИХ ІГОР

Ви, напевно, як і всі діти, дуже любляєте грати в різні ігри. У давнину діти також любили різні забавки та ігри, більшість із яких супроводжувалася піснями жартівливого характеру: *потішками, закличками, промовлянками, дражнилками, скоромовками, лічилками*. Дуже часто саме дітлахи різного віку допомагали батькам по господарству, зокрема, пасти гусей, овець, корів. Звідси й виникли назви ігор: «Гуси», «Квочка», «Кози» тощо. Перед початком гри діти, зазвичай, промовляли лічилку, щоб визначити ролі кожного.

Лічилка — невеликий віршик із лічбою в дитячій грі. Виконується в чіткому ритмі.

Співаємо разом

КОТИЛАСЯ ТОРБА З ВЕЛИКОГО ГОРБА

Гра в піжмурки

Помірно

Ко-ти - ла-ся тор - ба З ве-ли - ко - го гор - ба, А в тій тор - бі

Хліб- па - ля-ни - ця. Ко-му до-ве- деть-ся Пер-шо-му жму-рять-ся?

Котилася торба
З великого горба,
А в тій торбі
Хліб-паляниця.
Кому доведеться
Першому жмуриться?

У давнину люди вірили в сили природи та слова, тому зверталися до природних явищ, стихій і об'єктів у коротких віршах — **закличках**. Люди вірили, що, промовляючи заклички, зможуть вплинути на погоду, врожайність або саму людину.

Пісні-заклички — короткі пісні, у яких звертаються до природи, довкілля, людини.

Подивись на нотний запис однієї із закличок. Яку пісню вона тобі нагадала?

tr

Вий-ди, вий-ди, со - неч - ко, на ді - до - ве по - леч - ко.

На ба - би - не зіл - ляч - ко, на на - ше по - дві - р'яч - ко.

Слухаємо музику

Українська народна пісня, «**Вийди, вийди, сонечко**» (в обробці Левка Ревуцького)

Для чого і коли співають цю пісню? Кого закликають діти в пісні? З якою динамікою її співають і чому? З яким настроєм необхідно її виконувати?

Скоромовки — невеликі промовки гумористичного спрямування.

Скоромовка може складатися лише з однієї фрази, яка будується на поєднанні (повторенні) слів і звуків, складних для вимови.

Пригадай музичний твір С. Прокоф'єва на вірші А. Барто «Базіка». Чи зустрічаються в ньому елементи скоромовки? У чому особливості цього твору?

Н. Кузнецова.

Ілюстрація до вірша «Базіка»

«**Базіка**», музика *Сергія Прокоф'єва*, вірші *Агнії Барто*, (фрагмент).

Дражнилки — ритмізовані вислови, якими одні діти виражають власне недружнє ставлення до інших.

Пригадай оперу Маріана Ковалю «Вовк і семеро козенят». Як дражнилися козенята?

Маріан Коваль, опера «**Вовк і семеро козенят**» (фрагмент сцени гри).

Про кого з козенят вигадали дражнилку? Як реагує Мазилко на дражнилку?

Співаємо разом

ДИВО-МІСТО НАВПАКИ

Вірші Ф. Млинченка

Музика Ю. Шевченка

Ди - во-міс-то Нав - па - ки

Зна-ють тіль-ки ма - лю - ки,

Міс-то це, де все — не так,

Ко-жен тут я-кийсь ди-вак.

В ди-во-міс-ті Нав-па-ки

Ку-ку-рі-ка - ють шпа-ки,

Ку-ри пла-ва-ють у мо -

рі, Вдень бли-щать у не - бі

зо - рі. В ди-во - міс - ті Нав-па-ки

Йдуть на - зад тво - ї ро-ки,

І чим дов - ше ти жи-веш,

Все мо - лод-шим ти ста-еш.

В ди-во - міс - ті Нав-па-ки

Та - то й ма-ма — ма - лю-ки.

Та - то й ма-ма — ма-лю-ки

В ди-во- міс - ті Нав-па- ки.

1. Диво-місто Навпаки
Знають тільки малюки,
Місто це, де все — не так,
Кожен тут якийсь дивак.

В диво-місті Навпаки
Кукурікають шпаки,
Кури плавають у морі,
Вдень блищать у небі зорі.

Приспів:

В диво-місті Навпаки
Йдуть назад твої роки,
І чим довше ти живеш,
Все молодшим ти стаєш.

В диво-місті Навпаки
Тато й мама — малюки.
Тато й мама — малюки
В диво-місті Навпаки.

2. В диво-місті Навпаки
Не протягнуть вам руки,
А вітаються ногами,
Ходять вниз-бо головами.

В диво-місті Навпаки
Діток слухають батьки.
Хай-но зроблять хибний крок —
Тата й маму — у куток.

А. Столбова. Догори дригом

Музика навколо нас

1. Допоможи Тріольчику обрати слова, які характеризують музичну мову пісні «Диво-місто Навпаки». Виконай пісню в характері.

Мелодія	низхідна, висхідна, стрибкоподібна
Лад	мажор, мінор
Ритм	рівномірний, нерівномірний
Темп	повільний, помірний, швидкий
Динаміка	тихо-гучно, гучно-тихо

2. **За бажанням.** Поцікався в батьків, чи пам'ятають вони лічилки зі свого дитинства. Запиши їх у зошит.

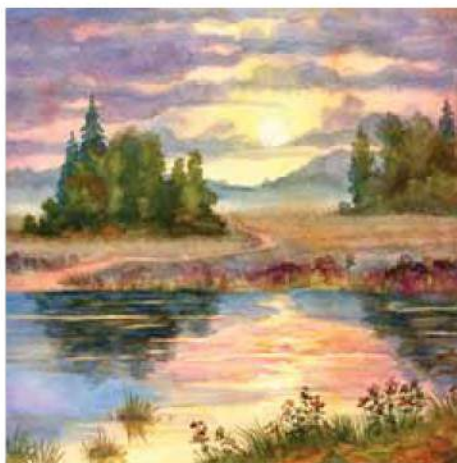
ВЕЧІРНЯ ПІСНЯ

Настає вечір — час тиші та спокою, коли засинає природа. Композитори, художники й поети оспівували цю пору у своїх творах. Так, відомий український поет Тарас Шевченко написав вірш «Зоре моя вечірняя», а композитор Яків Степовий створив до цієї поезії музику... Пісня так сподобалася людям, що стала народною. Прочитай уривок з вірша Т. Шевченка. А яку мелодію до нього написав би ти?

*Зоре моя вечірняя,
Зійди над горою,
Поговорим тихесенько
В неволі з тобою.*

*Розкажи, як за горою
Сонечко сідає,
Як у Дніпра веселочка
Воду позичає.*

М. Крюченко. Тихий вечір

Слухаємо музику

«Зоре моя вечірняя», вірші Тараса Шевченка, музика Якова Степового.

Чи схожа ця пісня на народну? Що їй притаманне? Який характер пісні та які почуття вона викликає?

Ця пісня — лірична. У таких композиціях відображається душа народу. Мелодії ліричних пісень спокійні, часом сумні, а виконують їх протяжно, іноді тужливо.

Досить часто композиторські пісні за характером звучання й образами, що постають у них, нагадують народні. Як ти бачиш, ця пісня також перетворилася на народну.

Народна пісня супроводжує людину від самого її народження. І найперша з них — та, яку співають матусі своїм синочкам і донечкам перед сном. Пригадай: як вона називається? Звісно, це колискова — старовинна пісня, під яку заколисують дитину. Тріольчику, нагадай нам, про кого йдеться в колискових піснях.

Про котика, про вовка, про ведмежатка, про козу...

А ще в колискових піснях з'являються незвичні образи: Сон, Дрімота. Прочитай казку «Сміливий хлопчик і тітонька Ніч». Які казкові герої ожили в цій казці? Чи можна написати колискову за цим сюжетом?

КАЗКОВА СКРИНЬКА

СМІЛИВИЙ ХЛОПЧИК І ТІТОНЬКА НІЧ

(за Дмитром Соколовим)

Хлопчик Сергійко був сильним і розумним, і йому так було цікаво жити, що він навіть не хотів лягати спати. Усі його вмовляли, але він нікого не слухався.

Одного разу, коли з'явилася тітонька Ніч зі своєю донькою Темрявою, хлопчик вигукнув до них:

— Ану ж бо, хутко йдіть геть! І більше не приходьте!

На двір повернулося Сонечко, яке товаришувало із Сергійком. Вони знову почали разом грати. Та згодом хлопчик помітив, що Сонечко втомилася. Він запитав у нього, що сталося.

— Розумієш, — відповіло Сонечко, — мені доводиться світити в усьому світі! А це так складно! Зазвичай наприкінці дня з'являється моя сестра Ніч, і тоді я можу відпочити...

Сергійко не сказав Сонечку, що це він прогнав Ніч, однак вирішив допомогти. Довго мандрував Сергійко чи ні, та опинився в чарівному лісі. Коли він зайшов у найтемнішу частину хащ, почав кликати тітоньку Ніч.

— Тітонько Ніч, — звернувся Сергійко, — я прошу вибачити мені. Ви приходьте до нас, будь ласка, а то без вас Сонечко погано.

Ніч погодилася. Хлопчик вибрався нарешті з лісу, довго йшов, куди й сам не знав, дуже стомився. Тітонька Ніч підхопила хлопчика на руки й понесла додому. Невдовзі Сергійко опинився у власному ліжечку. Він заснув і бачив сни, і це було так само цікаво, як бігати вдень.

Колискова пісня — музично-поетичний твір, який співають, коли заколисують дитину.

Слухаємо музику

Українська народна пісня «**Ой ходить сон коло вікон**».

Які образи ожили в музиці? Які основні властивості музики з'являються в колискових піснях? Схарактеризуй мелодію колискової, скориставшись підказками королеви Мелодії.

МЕЛОДІЙНА
СПІВУЧА
ЛАГІДНА
НІЖНА

ЛІРИЧНА
ТИХА
СПОКІЙНА

Послухай колискову з кінострічки «Казка про зоряного хлопчика», музику до якої написав Олексій Рибніков. Порівняй її з народною піснею, яку ти слухав на цьому уроці. Чим відрізняється композиторська колискова від народної?

Музика Олексія Рибнікова, вірші Вільяма Блейка (переклад С. Маршака), колискова «**Сон**» із кінофільму «Казка про зоряного хлопчика».

Співаємо разом

КОТИКУ СІРЕНЬКИЙ

Українська народна пісня в обробці М. Вериківського

Повільно

Ко - ти - ку сі - рень-кий, Ко - ти-ку бі - лень-кий, Кот-ку во-ло-ха - тий,

Не хо-ди по ха - ті, Не хо-ди по ха - ті, Не бу-ди ді - тя - ти...

Ди - тя бу - де спа - ти, Ко - тик вор-ко - та - ти. Ой на ко - та — вор - ко - та,

На ди-ти-ну — дрі-мо-та. А - а, лю - лі, А - а, лю - лі, А...

Котику сіренький,
Котику біленький,
Котку волохатий,
Не ходи по хаті,
Не ходи по хаті,
Не буди дитяти...

Дитя буде спати,
Котик воркотати,
Ой на kota — воркота,
На дитину — дрімота.
А-а, люлі, (Двічі)
А...

Музика навколо нас

1. Допоможи Тріольчику обрати слова-характеристики **КОЛИСКОВОЇ ПІСНІ**.

РИТМІЧНА СПОКІЙНА ТАНЦЮВАЛЬНА ТИХА ГУЧНА

ЛІРИЧНА МРІЙЛИВА ШВИДКА МЕЛОДІЙНА ПОВІЛЬНА

2. Дізнайся в батьків або дорослих, які колискові співали тобі в дитинстві. Запиши їх у зошит.

МУЗИЧНА КАЗКА

Світ здавався би набагато похмурішим, якби в ньому не було... казок! Адже чарівні історії люблять усі — і малеча, і дорослі. Казки вдвічі цікавіші, коли не просто читаєш або слухаєш їхній текст, а чуєш музику — неодмінну складову музичних казок. Пригадай, якими вони бувають.

Музичні казки — це опери!

Не тільки. Музична казка Сергія Прокоф'єва «Петрик і Вовк» — це симфонічна казка. Музичними казками можуть бути й опери, і балети, і мюзикли... І сьогодні ми помандруємо до музичної казки-опери. Пригадай: чим особливий цей жанр?

У 19 столітті в Україні жив композитор, який любляв світ казок. Своє захоплення він відобразив у трьох операх-казках — «Коза-Дереза», «Пан Коцький» та «Зима і Весна». А звати цього видатного музичного казкаря — Микола Лисенко. Упевнена, що його ім'я тобі відоме!

Микола Лисенко є творцем дитячої опери — першої не лише в Україні, а й у світі загалом. Дитячі опери композитор написав для своїх чотирьох дітей, яких дуже любив.

Музика першої його дитячої опери — «Коза-Дереза», насичена народними піснями і танцями. Ця опера комічна, і згідно із задумом автора — її виконують діти. А розповідається в ній про вередливу гостророгу Козу, яка оселилася в лисиччиній хатині та лякає всіх звірів.

Тож, пориньмо в казку!

КАЗКОВА СКРИНЬКА

Жила-поживала вперта Коза. Ніхто не міг їй догодити: ані Бабуся, ані Дідусь. Розсердившись, Дідусь прогнав її з дому, і вирішила Коза оселитися в хаті Лисички. Як не намагалася руденька прогнати негідницю, однак марно... Звернулася тоді вона по допомогу до звірів, але й вони не змогли зарадити — залякала їх вередлива Коза-дереза. Лише хоробрий Рак-неборак зміг вигнати нахабу з хатки Лисички.

Фрагменти опери М. Лисенка «Коза-Дереза»
(Волинський академічний обласний
музично-драматичний театр імені Т. Г. Шевченка)

Для кожного героя казки «Коза-дереза» Микола Лисенко написав пісні. Ці прості мелодії настільки виразні, що слухачі легко впізнають персонажів навіть без слів. Послухай пісні персонажів опери і спробуй передати характери казкових героїв за допомогою жестів і танцювальних рухів у відповідних темпах.

Слухаємо музику

Микола Лисенко, пісня Кози, пісня Лисички, пісня Вовчика, пісня Рака з опери «Коза-дереза».

Про що розповіли персонажі у своїх піснях? Спробуй схарактеризувати кожного героя опери-казки за музичними ознаками цих пісень. Чим різняться пісні Кози, Лисички і Рака? Чи знайомі тобі мелодії їхніх пісень і звідки?

ПОРТРЕТ КОМПОЗИТОРА

Іще з дитинства **Микола Лисенко** захоплювався музикою. Мати почала його навчати гри на фортепіано з 5 років. Талановитий учень вражав своєю музичною пам'яттю, чистотою і легкістю гри. Маленький Микола швидко запам'ятовував мелодії та добирав їх на роялі. У 9-річному віці написав свій перший музичний твір — граційну «Польку».

Під час гостювання в бабусі Марії М. Лисенко познайомився з народною піснею, яку полюбив назавжди. Велику цікавість у нього викликали народні театралізовані обряди, свята. Згодом, коли він став композитором, збирав найкращі народні пісні та записував їх.

Співаємо разом

Пісні з опери «Коза-дереза» М. Лисенка (на вибір учителя)

ПІСНЯ ЛИСИЧКИ

Не швидко

Я лисичка, я сестричка,
Не сиджу без діла,
Я гусятка пасла,
Полювать ходила. (Двічі)

2. А тепер мені в неділю
Треба відпочити,
Свою хатку гарнесенько
Треба прикрасити. (Двічі)

3. А щоб краща, а щоб краща
Була моя хатка,
Піти треба у гайочок
Квіточок нарвати. (Двічі)

ПІСНЯ КОЗИ

Повільно

Я коза-дереза, півбока луплена,
За три копи куплена,
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Хвостиком замету,
Ніжками затопчу,
Тут тобі й смерть.
Я коза-дереза, хитра та лукава,
Я лисицю дурну добре налякала.

ПІСНЯ ВОВЧИКА

Повільно

Ой я, сі - рий вов - чок, По сте-пах гу - ля - ю Та на тих о - ве - чок

Пиль - но по - гля - да - ю. А я - ка з них дур - на, Не слу - ха - є

ча - ба - на, Ту я за - раз за чуп - ри - ну Та і по - ка - ра - ю.

Ой я, сірий вовчок,
 По степах гуляю
 Та на тих овечок
 Пильно поглядаю.
 А яка з них дурна,
 Не слухає чабана,
 Ту я зараз за чуприну
 Та і покараю.

ПІСНЯ РАКА

Досить повільно

А я рак - не-бо-рак, Я не про-стий ко - зак! Че - рез те на ме - ні

Не ки - ре - я, не сі - ряк. Я над ра - ка - ми пан, Я бо - лот -

ний геть - ман! По-ди - вись-я, лю - ди доб - рі, Я - кий пиш - ний жу-пан!

А я рак-неборак,
 Я не простий козак!
 Через те на мені
 Не кирея, не сіряк.

Я над раками пан,
 Я болотний гетьман!
 Подивіться, люди добрі,
 Який пишний жупан!

Музика навколо нас

Обери слова, що характеризують музичну мову кожного персонажа опери М. Лисенка «Коза-дереза».

ПІСНЯ КОЗИ

ПІСНЯ ЛИСИЧКИ

ПІСНЯ РАКА

схвильована
поривчата
стримана
сувора
сумна
журлива
спокійна
світла
співуча
героїчна
енергійна
збуджена
весела
грайлива
маршова
тривожна

рівномірний
чіткий
маршовий
виразний
постійний
одноманітний
нерівномірний
збуджений
нерішучий
твердий
рвучкий
енергійний
танцювальний
млявий

повільний
помірний
швидкий
дуже швидкий

дуже тиха
тиха
затихаюча
наростаюча
гучна
дуже гучна
контрастна

Народні пісні входять до репертуару багатьох співаків. Композитори також використовують музичний фольклор у своїй творчості. Тож, у чому секрет такої популярності народної пісні?

Може в тому, що в народних піснях ідеться про життя людей, про їхні турботи, почуття, емоції...

Напевно, так! Відомий український композитор Кирило Стеценко був учнем Миколи Лисенка, і, як учитель, також захоплювався народною піснею. Для дітей композитор написав дві опери, у яких використав народні пісні.

*В лісі зелененькому сосни та ялини.
Серед них маленька згорбилась хатина.
Котик-воркотик з Півником дружить:
В лісовій хатині живуть і не тужать.
Котик із рання і до смеркання
Ходить-проводить в гаю полювання.
Півник комашок під хатою ловить,
Посуд помие, їсти зготує.
Ввечері разом відпочивають:
Сядуть рядочком, пісню співають.*

Обкладинка нот опери

Слухаємо музику

Кирило Стеценко, опера «Лисичка, котик і півник» (фрагменти першої дії):

- пісня Котика «**Ти, мій брате Півнику**»;
- пісня Лисички «**Півнику-братуку, ясний соколику**»;
- пісня Півника «**Котику-братуку, несе мене Лиска**».

Які герої виникли у твоїй уяві? Як музика розповіла про казкові події?

Слухаємо музику

Кирило Стеценко, **Гра лисенят у «Вовка»** з другої дії опери «Лисичка, Котик і Півник».

|| Чи вдалося тобі почути народні мотиви? Які саме?

У цьому уривку К. Стеценко використав українську народну пісню «Ой дзвони дзвонять». Зверни увагу на її нотний запис.

Ой дзво - ни дзво - нять, Хор - ти вов - ка го - нять

По бо - ло - тах, о - че - ре - тах, Де лю - ди не хо - дять.

Ой дзвони дзвонять,
Хорти вовка гонять

По болотах, очеретах,
Де люди не ходять.

КАЗКОВА СКРИНЬКА

ЛИСИЧКА, КОТИК І ПІВНИК

Українська народна казка

Були собі котик та півник. Поставили вони хатку на курячій ніжці. Півник сидить дома, а Котик ходить на полювання.

От Лисичка прибіжить та до Півника: «Півнику-братику, одчини!» — «Лисичко-сестричко, Котик не велів». — «Ну ж бо, півнику-братику, одчини!» — «Лисичко-сестричко, Котик не велів». Таки випрохала; він взяв і одчинив. Викрала вона його. А Півник кричить:

*Котику-братику,
Несе мене Лиска
По каменю-мосту
На своєму хвосту,
— Порятуй мене!*

Так той Котик як почув, та догнав Лисичку і Півника одняв. Приніс додому його та й сказав: «Не відчиняй двері, будь обережним!»

Знову пішов Котик добувати їжу, а Лисичка все ж таки вмовила Півника відчинити двері та вкрала його. Довго звав Півник Котика, але Котик був дуже далеко і не почув.

Котик прийшов додому і бачить — Півника нема. І давай по слідові бігти, скільки лише духу було. Прибіг до лисиччиної ями, вийняв із мішка скрипку і почав грати. Стара лисиця почула музику, вийшла з ями, дивиться, хто так гарно грає. А Котик стук Лисичку та в мішок, і зав'язав її там. Грає далі. Почули малі лисенята музику і почали по одному виходити з ями. А Котик усе цап та в мішок. І так усіх піймав, склав у мішок, зав'язав добре, узяв палку і давай колотити палицею по мішці. Вишмагав їх так, що більше не будуть чіплятися до Півника.

Потім Котик узяв Півника і поніс додому. Півник сидів на печі, обскубаний, і вже нікому двері не відчиняв. І жили вони так дружно та мирно довгі-довгі роки.

Співаємо разом

УХТИМКО

Вірші О. Вратарьова

Музика О. Злотника

У на - шо - му бу - дин - ку Всі звать ме - не Ух - тим - ко. А

я ма - лень - кий хлоп-чик, Ве - се - лий, мов го - роб - чик. Я

1. У нашому будинку
Всі звать мене Ухтимко,
А я маленький хлопчик,
Веселий, мов горобчик.
Я цілий день стрибаю,
Навколо поглядаю.
Таки дива бувають —
Ух ти, ух ти, ух ти!

Приспів:

А навкруги сто чудес
Від землі до небес,
Кожна мить, кожен день,
Як нова сторінка.
А навкруги сто чудес
Від землі до небес,
Все цікаво мені,
Зовуть мене Ухтимко!

2. Ух ти, яка комаха,
Яка зелена птаха,
Ух ти, стрибає промінь
Зайчатком золотим.
Ух ти — гуде машина,
Ух ти — цвіте шипшина,
Як хороше на світі —
Ух ти, ух ти, ух ти!

Приспів.

Музика навколо нас

1. Обери слова, що характеризують музичну мову кожного персонажа опери К. Стеценка «Лисичка, Котик і Півник».

схвильована
поривчаста
стримана
сувора
сумна
журлива
спокійна
світла
співуча
героїчна
енергійна
збуджена
весела
грайлива
маршова
тривожна

рівномірний
чіткий
маршовий
виразний
постійний
одноманітний
нерівномірний
збуджений
нерішучий
твердий
рвучкий
енергійний
танцювальний
млявий

повільний
помірний
швидкий
дуже швидкий

дуже тиха
тиха
затишаюча
наростаюча
гучна
дуже гучна
контрастна

2. Поцікався, як грають в українську народну гру «Вовк» із піснею «Ой дзвони дзвонять». Розкажи у класі. Пограйтеся з однокласниками.
3. **За бажанням.** Створи ілюстрації до прослуханих уривків з опери К. Стеценка «Лисичка, Котик і Півник».

НА ГОСТИНИ ДО КОЛОМИЇ

Наша країна Україна — велика і неосяжна. Співучий і працьовитий народ проживає на її землях. І сьогодні ти переконаєшся, які чудові мелодії народжуються тут.

Дуже давно в українському місті Коломиї виникли особливі пісні. Це були коротенькі приспівочки — жартівливі та веселі, а іноді сумні й ліричні, у яких ішлося про життя народу. А назвали їх *коломийками*.

Коломийка — це танкова пісня. Коли її співають, музиканти зазвичай пританцювують. Коломийка складається з двох рядків.

Роман і Надія Федини.
Коломийка

Отака маленька!

Так, але її не співають окремо. Коломийки об'єднуються у «віночки» або «в'язанки».

І тут не обійшлося без мене! Тому що всі «віночки» укладені імпровізаційно, у вільній послідовності.

*Ой скрипочки із липочки, струни з прядевниці,
Як заграю коло стола, чути до полиці.*

*Казали ми кури пасти за стодолов в просі,
Кури яйця погубили, я дістав по носі.*

Мелодія коломийки, не змінюючи своєї композиції, може мати то сумний, то веселий характер, тому вона однаково добре відображає і трагічні, і веселі миті народного життя.

Коломийки — коротенькі танкові пісні, які складаються з двох рядків.

Слухаємо музику

Коломийки різного характеру (на вибір учителя).

На кожному весіллі, яке справляли на Західній Україні, можна було почути коломийки. Виконував їх народний інструментальний ансамбль, у складі якого були скрипки, басолі (бас), бубон, цимбали. Такий ансамбль отримав назву *троїсті музики*.

Коломийки у виконанні троїстих музик (на вибір учителя).

Який характер прослуханої музики? Які інструменти її виконують? У чому виявляється особливість виконання?

Троїсті музики відігравали важливу роль у побуті українського села: на народних святах, весіллях, ярмарках тощо. Виконували переважно танцювальні та пісенні мелодії.

М. Кочубей.
Троїсті музики

В. Одайник. Троїсті музики

Слухаємо музику

Жанна Колодуб, «Троїсті музики».

- II Який характер твору? Які троїсті музики виникли у твоїй уяві?

НАРОДНА СКРИНЬКА

ТРОЇСТІ МУЗИКИ

Легенда

Три легені — скрипаль, цимбаліст і сопілка — закохалися в одну й ту саму дівчину. Обираючи собі нареченого, вона запропонувала позмагатися у грі на музичних інструментах: чие виконання народ визнає найліпшим, — за того дівчина і вийде заміж.

Кожний із парубків грав найулюбленішу мелодію. Та виконання виявилось таким майстерним, що жоден не здобув перемогу. Тоді дівчина попросила, щоб юнаки зіграли одну й ту саму пісню. Однак і цього разу не розсудили найкращого...

Не залишилося нічого іншого, як зіграти разом, утрьох. Так народилася нечувана донині чарівна музика. Усі вирішили, що не варто розлучати легенів. Музику ту назвали *троїстою*, а музикантів — *троїстими*.

Музика навколо нас

1. Допоможи Тріольчику схарактеризувати коломийки, які слухали на уроці.

Темп повільний, помірний, швидкий

Лад мажор, мінор

Динаміка тихо, гучно

Регістр високий, низький, середній

2. На дозвіллі придумай власну коломийку про шкільне життя.

ФОЛЬКЛОР І ПРОФЕСІЙНА МУЗИКА

Одного разу композитор зустрів королеву Мелодію, коли вона наспівувала ніжну лагідну пісню.

«Що це за чудова пісня і хто її створив?» — запитав композитор. Замислилася королева Мелодія, що йому відповісти, адже цю пісню грав пастушок, її співали дівчата і вітер. І зрозуміла королева Мелодія, що пісню цю створив народ!

Композиторові так вона сподобалася, що він вирішив її записати. Пізніше в нього виникла ідея створити великий музичний твір. А для того, щоб люди не забули прекрасну народну мелодію, композитор використав її у цьому творі. Відтоді в інструментальній музиці можна почути народні мелодії.

Сьогодні до фольклору звертаються багато професійних композиторів. Українська народна пісня є основою творів багатьох українських композиторів.

Найвідоміші обробки українських пісень належать Миколі Лисенку та Миколі Леонтовичу. Георгій Майборода написав великий твір для симфонічного оркестру, який назвав «Гуцульською рапсодією». Побудована на карпатському фольклорі, рапсодія викликала велике зацікавлення серед слухачів. Композитор увів у свій твір мелодію відомої української народної пісні «Верховино, світку ти неш». У виконанні симфонічного оркестру мелодія пісні набула нових ознак.

М. Боцдаренко.
Гуцульський пейзаж
(фрагмент)

Рапсодія — це п'єса на теми народних пісень і танців.

Слухаємо музику

Георгій Майборода, Гуцульська рапсодія.

Який характер твору? Який настрій викликає музика? Що нагадує твір? Обери з поданих інструментів той, що виконує соло на початку твору. Звучання якого народного інструмента він імітує?

ПОРТРЕТ КОМПОЗИТОРА

Музичні здібності в **Георгія Майбороди** виявилися досить рано, адже в нього вдома постійно звучала музика, лунали пісні. Батьки композитора заохочували своїх дітей до музикування на різних інструментах. Георгій із задоволенням співав у хорі. Навчався в Київській консерваторії по класу композиції в Левка Ревуцького. Працював у різних жанрах. Писав музику до поезій Т. Шевченка, Івана Франка та ін. У його доробку — опери, симфонії, симфонічні поеми, сюїти, концерти.

Слухаємо музику

Костянтин Меладзе, «Квітка-душа» у виконанні Н. Матвієнко.

II Вислов свої враження від прослуханої музики.

Співаємо разом

ДОБРИЙ ДЕНЬ, ЛЮДЯМ НА ЗЕМЛІ

Вірші і музика І. Танчака

Доб - рий день, доб - рий день, ни - ви і по - ля,
 Доб - рий день, доб - рий день, ма - тін - ко зем - ля.
 Доб - рий день, доб - рий день, в не - бі жу - рав - лі. Приспів:
 Доб - рий день, доб - рий день — лю - дям на зем - лі. Це для
 нас по - смі - ха - єть - ся со - неч - ко, со - ло -
 вой - ка спі - ва - є пі - сень. За - гля -
 да - є ве - сел - ка в ві - ко - неч - ко: «Доб - рий
 день вам, доб - рий день». Це для десь».

1. Добрий день, добрий день, ниви і поля.
 Добрий день, добрий день, матінко земля.
 Добрий день, добрий день, в небі журавлі.
 Добрий день, добрий день — людям на землі.

Приспів:

Це для нас посміхається сонечко,
 Соловейко співає пісень.
 Заглядає веселка в віконечко:
 «Добрий день вам, добрий день».

2. Добрий день, добрий день, гори і ліси.
 Добрий день, добрий день, крапельки роси.
 Добрий день, добрий день, квіти запашні.
 Добрий день, добрий день — людям на землі.

Приспів:

3. Добрий день, добрий день, дощик степовий.
 Добрий день, добрий день, колос золотий.
 Добрий день, добрий день, в морі кораблі.
 Добрий день, добрий день — людям на землі.

Приспів:

Музика навколо нас

1. Допоможи Тріольчику охарактеризувати мелодію твору Г. Майбороди «Гуцульська рапсодія».

стрибкоподібна

схвильована

поривчаста

стримана

тривожна

висхідна

низхідна

елегійна

журлива

сумна

танцювальна

піднесена

поетична

заклична

грайлива

маршова

спокійна

жалісна

бойова

весела

2. **За бажанням.** Послухай народні пісні у виконанні Ніни Матвієнко. Уяви себе композитором: які з цих пісень краще використати для написання великого симфонічного твору?

НАПЕРЕДОДНІ НОВОГО РОКУ

Напередодні Нового року співають пісні із щедрими побажаннями здоров'я, добробуту. Такі пісні називаються щедрівками. Виконують їх у супроводі музичних інструментів, із танцями, пантомімою, обрядовими іграми з масками. Щедрівки співали окремо господареві, господині, хлопцеві, дівчині, усій родині. Були щедрівки дитячі, жартівливі, пародійні. Щедрували також групами: «Меланка», «Василь» та «Ряжені».

А як щодо колядок? Це також календарно-обрядові пісні?

Звісно, ці пісні також належать до календарно-обрядових пісень зимового циклу. Звичай колядування має свою давню історію. Колядки пов'язані

з днем зимового сонцестояння, яке наші предки називали святом Коляди. Його святкували 25 грудня. Вважалося, що тоді Сонце з'їдає змія Коротун. Щойно на небі з'являлася перша зірка, колядники заходили на подвір'я, кликали господаря і співали для його родини величальних пісень про сонце, місяць, зорі. Ці пісні й стали називати *колядами*, або *колядками*.

Н. Старовойтова. На першу зірку

Щедрівка — величальна українська обрядова пісня, яку співали під Новий рік.

Колядка — величальна українська обрядова пісня зимового циклу.

НАРОДНА СКРИНЬКА

Вважалося, що в день зимового сонцестояння богиня Коляда в Дніпровських водах народжувала нове сонце — маленького Божича. Язичники намагалися захистити новонародженого від змія Коротуна, а потім ходили від хати до хати, щоб сповістити людей про народження нового Сонця, зображення якого носили із собою.

Згодом, із становленням християнства, обряд колядування був приурочений до Різдва Христового, і в колядках з'явилися біблійні та світські мотиви. Традиція колядування збереглася до сьогодні. Щойно на небі з'являється перша зоря, розпочинається Свята Вечера: діти збираються гуртом і йдуть вітати в колядках із народженням Христа!

Як і колядки, щедрівки виникли давно. Вони створені на біблійні сюжети, у них також оспівують господаря і всю його родину. Та, на відміну від колядок, у щедрівках також йдеться про ластівок, жито, посіви, тобто про те, як новий рік зустрічається з весною. Адже в цей час, коли закінчується зимове сонцестояння, народжується Молоде Сонце і день стає довшим.

Д. Янковський.
Колядки

Слухаємо музику

Українська щедрівка «Чи дома, дома».

Що оспівується у творі? До кого звертаються, співаючи цю щедрівку?

Українська щедрівка «Слава нашим господарям».

Кого прославляє щедрівка? Порівняй її з тією, що слухали раніше. Визнач характерні риси щедрівок.

Співаємо разом

Українські щедрівки «Ой, рано, рано кури запіли», «Прийшли щедрувати» (на вибір учителя й учнів).

ОЙ, РАНО, РАНО КУРИ ЗАПІЛИ

Помірно

Ой, рано-рано кури запіли,
Щедрий вечір, добрий вечір.
А ще раніше Ганнуся встала...
Ганнуся встала, личко вмивала...
Свою світлицю гарно прибрала...
Хороші гості все виглядала.
Щедрий вечір, добрий вечір!

ПРИЙШЛИ ЩЕДРУВАТИ

Рухливо

Прийшли щедрувати
До вашої хати.
Щедрий вечір,
Добрий вечір!
Тут живе господар,
Багатства володар.
Щедрий вечір,
Добрий вечір!

А його багатство —
Золоті руки.
Щедрий вечір,
Добрий вечір!
А його потіха —
Хороші діти.
Щедрий вечір,
Добрий вечір!

Музика навколо нас

1. Поміркуй, який обряд: колядування чи щедрування — представлено на картині М. Гермашова. Які пісні виконують діти?

М. Гермашов. За зіркою

2. Пригадай, які колядки та щедрівки тобі відомі. Якщо тобі довелося би стати режисером новорічного свята, які б із них запропонував виконати?
3. Який сюжет картини «Поклоніння пастухів» італійського художника Доменіко Гірландайо? Яка музика відобразить сюжет і настрій цієї живописної роботи?

*Д. Гірландайо.
Поклоніння пастухів*

4. Вигадай сучасну щедрівку і виконай її друзям і батькам.

ПЕРЕВІР СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

1. Допоможи Королеві Мелодії розкласти по скринях народні пісні.

ЖАРТІВЛИВІ
ПІСНІ

КОЗАЦЬКІ
ПІСНІ

ДУМИ

КОЛИСКОВІ
ПІСНІ

«Повішу я колисочку»

«Дума про козака Голоту»

«Дівка в сінях стояла»

«Пісня про Байду»

«Ой на горі та жінці жнуть»

«Сіяв мужик просо»

«Ой ходить сон коло вікон»

2. Обери до кожної репродукції картин ту пісню, яка найкраще відобразатиме настрої і сюжет. Виконай віночок пісень, який утворився.

- 1 — Г. Зінченко. Колискова
2 — З. Пасічна. Козак Мамай
3 — К. Малевич. Жінці

3. Скориставшись підказками, пригадай назви пісень. Заспівай їх.

Я лисичка, я сестричка,
Не сиджу без діла...

Україно моя,
Золоті твої поля,
Ніжна пісня солов'я.

Вийшли в поле косарі
Косить ранком на зорі.

Диво-місто Навпаки
Знають тільки малюки...

Ой на горі та женці жнуть,
А попід горою ярм-долиною
Козаки йдуть.

У нашому будинку
Всі звать мене Ухтимко...

4. Визнач, у якому королівстві — Співучих Мелодій чи Танцювальних Ритмів — живуть ці музичні твори. Пригадай, які вони за характером, хто їх написав. Підкажи музикантам, як потрібно їх виконувати. Скористайся підказкою чарівника Музикуса.

Королівство
Співучих Мелодій

Королівство
Танцювальних Ритмів

- «Вечірня пісня» • «Поле, моє поле» • «Коза-дереза»
«Пісня про Байду» • «Запорізький марш» • «Базіка»
«Українська симфонія» • «Сіяв мужик просо»
«Котику сіренький» • «Лисичка, Котик та Півник»
«Добрий день, людям на землі»

ЛІРИЧНО
СУМНО
ТИХО
ГРАЙЛИВО
НІЖНО

ВЕСЕЛО

ТУЖЛИВО
БАДЬОРО
РАДІСНО
ЖАРТІВЛИВО
ШВИДКО

5. Розгадай плутанину. З якої пісні ці слова? Проспівай.

Ой,

кури

добрий

вечір,

вечір.

рано-рано

Щедрий

запіли,

6. Знайди відповідники.

Гімн	Музично-поетичні твори, у яких оспівуються безстрашні герої, захисники вітчизни — козаки
Козацькі пісні	Народні пісні, які виконують під час жнив
Коломийки	Пісні, які співають, коли заколисують дитину
Колискові пісні	Урочиста пісня, один з державних символів країни
Жниварські пісні	Коротенькі танкові пісні, які складаються із двох рядків

МУЗИЧНІ ЗАГАДКИ

Відгадай за описом назву музичного твору та його автора. Скористайся підказками.

Задумлива, мрійлива пісня, яку співають увечері дітям, розповідаючи про сіренького котика-воркотика.

Дитяча опера відомого українського композитора про дуже вперту Козу та лісових мешканців.

У своєму творі український композитор чудово передав красу вечірньої природи, захід сонця та спокій літнього вечора.

Українська календарно-обрядова пісня. Співається напередодні Нового року та прославляє господарів.

Музична опера-казка, у якій йдеться про дружбу Півника і Котика та їхні пригоди.

РОЗДІЛ

2 МУЗИКА ЄДНАЄ СВІТ

- На гостини до сусідів
- Музичні Польща і Чехія
- Мандрівка до Угорщини

- Українські наспіви линуть світом
- Співуча Німеччина
- Різноманітна Австрія

- Вишукана Франція
- У гості до Литви, Латвії, Естонії

-
- Сонячні Італія та Болгарія
  - Казкові Фінляндія та Норвегія
  - Грузія, Вірменія, Азербайджан

- Загадкові Індія, Китай і Японія
- Сполучені Штати Америки
- Повернення додому, в Україну

SAMUEL COLVIN
**PORGY
and
BESS**

НА ГОСТИНИ ДО СУСІДІВ

Кожний народ має свою національну музику, улюблені музичні інструменти, композиторів і виконавців, якими він пишається. Народній музиці притаманні національні ознаки, ритми тощо. Музика деяких народів є близькою до української, а інших — дуже відрізняється від неї.

Сьогодні Королева Мелодія і Король Ритм вирушають у подорож своїми королівствами. Сподіваюся, із задоволенням ти приєднаєшся до них!

Я вирішив ознайомити вас з цікавими музичними інструментами, і щойно почав їх лічити, як побачив, що деякі з них зникли... Що ж мені робити? Допоможи мені в пошуках, де б ми не опинилися!

А я хотіла ознайомити тебе з новими мелодіями, які чула в інших країнах. Однак вони також десь зникли... Можливо, полетіли у свої країни. Допоможи й мені, будь ласка: слухай уважно і запам'ятовуй усі мелодії, які почувеш, звертаючи увагу на їхні особливості.

Отже, завдання від королеви Мелодії та короля Ритма зрозумілі. У свою чергу, пропоную тобі розпочати музичний проект «Музика народів світу», в якому ти будеш занотовувати нову інформацію та враження, які виникли в тебе.

Музична культура народів Росії, Білорусі та Молдови — оригінальна й самобутня, хоча в дечому і схожа.

Тож завітаймо спочатку до північного сусіда — *Росії*.

Російські народні свята завжди супроводжуються танцями та піснями, жартівливими сценками, ярмарками. А де свято, там і вони — скоморохи, про веселу вдачу яких було відомо ще за часів Київської Русі.

Народні гуляння на новорічні свята

Скульптури скоморохів

Скоморо́х — мандрівний музикант, співак і актор, який виконував жартівливі й акробатичні номери.

Подивись на ілюстрацію і поміркуй, хто міг мандрувати разом із скоморохами.

Ф. Рисс. Скоморохи в селі

Мистецтво скомоорохів було пов'язано з руськими звичаями та обрядами. Їхнім найпопулярнішим музичним інструментом була *домра*.

МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

Домра — російський народний струнний щипковий музичний інструмент із трьома або чотирма струнами. Для видобування звуку використовується медіатор.

А я знаю, що різновидом російської народної музики є *частівка* — невелика пісенька. От тільки я не розумію, чим вона відрізняється від інших схожих пісень.

Ось ми і зустріли нову мелодію, яка зникла. Назва «частівка» походить від «частіше». Особливістю частівки є те, що вона дуже коротка (до чотирьох строф), має зіткий ритм і обов'язково має комічний сюжет. Мелодія частівки дуже коротка — усього лише один куплет, який повторюється багато разів.

Ф. Сичков.
На околиці

Частівки виконують під акомпанемент балалайки, баяна або інших народних інструментів.

МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

Балалайка — російський народний триструнний щипковий музичний інструмент.

НАРОДНА СКРИНЬКА

Скликав цар народ і сказав: «Хто буде весело грати, тому на radoщах багато чого подарую». Зібралися музиканти. Хто на чому старається. А Іванко, селянський син, купив собі балалайку і так заграв — весь народ здивувався, у танок пустився.

І отримав жвавий балалаєчник у нагороду яблука молодильні, водицю живу та повну шапку золота-срібла. «Яблучко з'їси — вік не постареш, водиці ковтнеш — ніколи не помреш ...»

За Л. Васильченко

М. Богданов-Бальський.
Гра на балалайці

Дуже часто частівки використовують у своїх творах професійні композитори. Так, до цього жанру звертався російський композитор Родіон Щедрін. Пригадай, який твір цього автора тобі вже відомий.

Родіон Щедрін написав «Пустотливі частівки» — концерт для оркестру в одночастинній формі. За своєю будовою цей твір є вільними варіаціями на різні теми. Сам композитор вказав, що їхня кількість — 70.

Слухаємо музику

Родіон Щедрін, концерт «Пустотливі частівки» (фрагмент).

Які особливості частівок використав композитор? Як змінюється мелодія та динаміка твору? З яких інтонацій складається мелодія? Назви інструменти симфонічного оркестру, які звучать при проведенні кожної нової теми. Скористайся підказкою короля Ритма.

Пригадай, із яких частин складається концерт. Скористайся підказкою пана Темпа.

1 частина

2 частина

3 частина

ШВИДКА

ПОВІЛЬНА

ДУЖЕ ШВИДКА

Російський композитор Сергій Рахманінов відомий у всьому світі завдяки написанню і виконанню своїх власних концертів. Концерт № 3 вважають «поетичним», оскільки, як і в літературному творі, тут музика має драматичний розвиток, вона сповнена лірики та сили.

Про головну тему — «пісню» з цього концерту, Рахманінов писав так: «Я хотів «заспівати» мелодію на фортепіано, як її виконують співаки, — знайти такий супровід, який не буде заглушати цей «спів»».

Сергій Рахманінов, Концерт № 3 ре мінор для фортепіано з оркестром ре мінор (фрагмент першої частини).

Які музичні інструменти «змагаються» в цьому концерті? Який характер музики? Що нагадує мелодія першої частини? Що можна уявити, слухаючи цю музику?

Співаємо разом

ЗІ В'ЮНОМ Я ХОДЖУ (СО ВЬЮНОМ Я ХОЖУ)

Російська народна пісня

Не поспішаючи

So шю - ном я хо - жу, с зо - ло - тым я хо - жу, Я не
зна - ю, ку - да вьон по - ло - жить, Я не зна - ю, ку - да вьон по - ло - жить.

1. Со вьюном я хожу, с золотым я хожу,
Я не знаю, куда вьон положить,
Я не знаю, куда вьон положить.
2. Положу я вьон, положу я вьон,
Положу я вьон на правое плечо,
Положу я вьон на правое плечо.
3. А со правого, а со правого,
А со правого на лево положу,
А со правого на лево положу.

Музика навколо нас

1. Допоможи Тріольчику визначити, до якої групи належать російські інструменти, з якими сьогодні ознайомилися.

СТРУННІ

ДУХОВІ

УДАРНІ

2. Назви характерні особливості частівок. Зроби відповідні записи в зошиті, які допоможуть тобі виконати проект.

швидкий темп
повільний темп
чіткий ритм
плавна мелодія

стрибкоподібна
мелодія
форте
піано

3. Підкажи королю Ритму, як на Русі називалися мандрівні «музиканти-акробати».

ТРУБАДУРИ

КЛОУНИ

СКОМОРОХИ

ТРУВЕРИ

Музика *білоруського народу* має не менш тривалу історію. У своїх піснях білоруси відобразили свою любов до волі, міць духу, віру в добро і справедливість, гумор.

Як і всі слов'янські народи, білоруси дуже люблять співати й танцювати. Найвідомішим білоруським народним танцем є *бульба*, що означає «картопля». Тож не складно здогадатися, що саме прославляє цей танець: звісно, свою годувальницю — картоплю. У цьому танці рухами зображають посадку картоплі, вирощування та збір урожаю.

Білоруський народний ансамбль

Слухаємо музику

Білоруська народна пісня-танець бульба.

|| Який характер мелодії? Визнач елементи музичної мови.

Велика кількість білоруських народних пісень і танців виконують під акомпанемент народних інструментів.

МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

Жалейка — білоруський духовий язичковий музичний інструмент, що має вигляд очеретяної трубки з роговим або берестяним розтрубом.

Молдовський фольклор також багатий на народні пісні й танці, чарівні народні казки, гуморески тощо.

Найпопулярнішим молдовським танцем є *молдовеняска*. Він звучить у швидкому темпі. Коло, яким зазвичай розпочинають молдовеняску, повторюється після кожної нової фігури.

Молдовський народний танець молдовеняска.

Схарактеризуй прослухану музику, скориставшись підказками королеви Мелодії та короля Ритма.

стрімка
повільна
помірна
стрибкоподібна

рівний
з акцентами

Обери музичний інструмент і створи інструментальний супровід до танцю.

КАЗКОВА СКРИНЬКА

ПРО ЩО СПІВАЮТЬ ЖАЙВОРОНКИ

Молдовська народна казка

Жив-поживав король, мав він одного сина. Сталося так, що хлопець занедужав. Найліпші лікарі королівства не знали, чим зарадити. Та якось прийшов у палац старий відун, оглянув королевича й сказав:

— Видужає королевич, коли з'їсть язик птаха-нептаха, якого вб'є людина-нелюдина, рушницею-нерушницею, зробленою з дерева-не-з-дерева.

Скликав тоді король своїх бояр, щоб вони розтлумачили слова старця. Вирішили бояри, що цей птах-жайворонок. Людина-нелюдина то, звичайно, пастух, бо живе він не в селі, як усі люди,

а в лісі, як дикий звір. Не з людьми час проводить, а з вівцями — яка ж він людина? А дерево-недерево — це липа, яка має деревину м'яку, неміцну. А рушниця-нерушниця — це лук зі стрілами, адже він зроблений цілком із липи, а тятива — з лика.

Наказав король виготовити лук і відправити пастуха за жайворонком. Довго наздоганяв пастух жайворонка, втомився і сів перепочити. Раптом жайворонок сам сів на землю й запитав людським голосом:

— Чому ти переслідуєш мене, невже вбити хочеш? Адже ми з тобою давні друзі, а ти стрілу на мене націлив.

— Не я тебе прагну вбити, а бояри, — відповів пастух, та й розповів усе, що знав.

Розсміявся отут жайворонок і заспівав:

— Обдурили тебе бояри! Птах я справжній. А рушниця-нерушниця — це трубочка з бузини, з якої хлопчиськи горохом стріляють. Бузина і є дерево-недерево, тому що майже вся вона з м'якості, тільки трубка тверда. А ось люди-нелюди — це ті, хто тебе вбити мене послали. У боярина під шапкою розуму дуже мало, ну, а може бути, і зроду його не бувало!

Проспівавши цю пісеньку, жайворонок злетів високо в небо... Пісеньку цю жайворонки співають і донині. Ледве вгледівши пастуха, то високо злітають, то падають каменем униз, увесь час співаючи.

Музика навколо нас

1. Визнач інтонації, які зустрічаються в молдовенясці.

ЖАРТІВЛИВІ   **СУМНІ**   **РИТМІЧНІ**   **ВИРАЖАЛЬНІ**

ЗОБРАЖАЛЬНІ   **ПИТАЛЬНІ**   **ОКЛИЧНІ**

2. Запиши свої враження до проекту «Музика народів світу». Підбери ілюстрації або намалюй власні.
3. **За бажанням.** У вільний час ознайомся з білоруськими народними інструментами, занотуй інформацію про них.

МУЗИЧНІ ПОЛЬЩА І ЧЕХІЯ

Наступна наша мандрівка — до європейських країн Польщі та Чехії. Народи цих держав здавна вирізнялися своєю музичальністю. Свою батьківщину прославили в усьому світі видатні композитори — Фридерик Шопен та Антонін Дворжак.

Польські пісні й танці тісно пов'язані між собою. Танці виконувалися під пісні, а пісні вирізнялися ритмічністю й танцювальністю.

У далекі часи в Польщі, як і в інших країнах, було багато мандрівних музикантів, які римували слова у вірші, вигадували власні мелодії, грали на різних музичних інструментах, а також ставили вистави.

Найпопулярнішим польським народним музичним інструментом вважається *лютня*.

МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

Лютня — струнний щипковий інструмент, який має давню історію. Виник на сході, однак набув популярності в європейських країнах, зокрема, в Італії, Іспанії, Польщі, Чехії тощо.

Польські танці мали велику популярність на батьківщині, тому й не дивно, що згодом поширилися іншими країнами Європи.

Пригадай назви польських танців, про які тобі доводилося чути на уроках музичного мистецтва минулого року.

А ще Польща відома творцями музики, зокрема, композитором Фридериком Шопеном. Він написав чимало танців.

Фридерик Шопен захоплювався польською музичною культурою. Особливо йому подобалися народні танці, які були поширені серед мешканців Мазовії, а називалися вони *мазурки*. Це «танець поривчастих рухів», швидкий, яскравий і блискучий.

С. Стриєньська.
Мазурка

Мазурка — польський народний танець із характерним пунктирним ритмом та швидким темпом.

Фридерик Шопен написав близько 60 мазурок. У них композитор зобразив побут поляків, їхній характер, а також образи рідної природи.

Слухаємо музику

Фридерик Шопен, **Мазурка** ля мінор.

Якими почуттями сповнена музика? Схарактеризуй прослуханий твір, скориставшись підказкою королеви Мелодії.

ЛЕГКА СТРІМКА ШВИДКА БАДЬОРА

СПОКІЙНА БЛИСКУЧА МРІЙЛИВА

ПОРТРЕТ КОМПОЗИТОРА

Улюбленим музичним інструментом **Фридерика Шопена** було фортепіано. «Душа фортепіано» — так називали польського генія. На ньому він вчився грати з раннього дитинства. Будучи прекрасним піаністом, він написав для фортепіано велику кількість творів. Серед них — вальси, полонези, мазурки, прелюдії, етюди. Перші композиторські спроби юного музиканта мали успіх. У 7-річному віці він написав маленький Полонез соль мінор. Незабаром почав виступати в аристократичних салонах, а вже в 12 років Фридерик Шопен прославився як неперевершений піаніст.

Народ Чехії також дуже полюбляє танцювати. Чеська народна музика стрімка, рухлива, танцювальна. Такі самі ознаки має й класична музика, зокрема, твори Антоніна Дворжака — відомого чеського композитора.

Класичну музику створюють композитори-класики?

Саме так! Класики — це майстри музики, творчість яких вважають взірцевою. Яскраво це ілюструє Антонін Дворжак. Його дитинство було сповнене народною музикою, сільськими танцями та веселими мелодіями пісень. Він не лише слухав їх, а й брав участь у народних обрядах. У 9-річному віці Антонін навчився грати на скрипці, був виконавцем в оркестрі.

Найвідомішими творами Дворжака вважаються «Слов'янські танці», де він намагався відобразити життя, побут та характер чеського народу. Окрім того, у цих творах можна почути танці й інших народів, і навіть український гопак.

Антонін Дворжак, **Слов'янський танець** (на вибір вчителя).

Чи почув ти знайомі мелодії? Наспіви якого народу ти почув? Який характер танцю? Схарактеризуй контрастні елементи музичної мови.

А я дізнався, що найвідомішим **чеським** танцем вважається **полька**.

С. Стриєньська
Полька

Полька (від чеського «пулька» — півкрока) — чеський народний танець. Виконується парами швидкими стрибками по колу.

Співаємо разом

ПОЛЬКА

Чеська народна пісня

Швидко, весело

Музична партитура польки з текстом пісні. Партитура складається з чотирьох рядків нот. Під нотою першого рядка вказано динаміку *mf*. Під нотою третього рядка вказано динаміку *f* та слово "Приспів:". Під нотою четвертого рядка вказано номери варіантів приспіву: "1." та "2.". Текст пісні розташований під нотою кожного рядка.

Ся - є в не - бі со - неч - ко, со - неч - ко, Зо - ло - те - є
до - неч - ко, до - неч - ко. Про - сить ві - тер хма - рюч - ку, хма - рюч - ку: «Гей, стан -
цю - ем по - лєч - ку, по - лєч - ку!» Тра - па - ля - ля, тра - ля -
ля - ля! Гей, стан - цю - ем по - лєч - ку! По - лєч - ку! // По - лєч - ку!

1. Сяє в небі сонечко, сонечко,
Золотее донечко, донечко.
Просить вітер хмарочку, хмарочку:
«Гей, станцюємо полечку, полечку!»

Приспів:

Тра-ля-ля-ля, тра-ля-ля-ля!
Гей, станцюєм полечку!

2. Струни скрипки тонкі-тонкі,
Звуки флейти дзвінкі-дзвінкі,
Грайте, труби, голосніш, голосніш,
Танок буде веселіш, веселіш.

Приспів:

Тра-ля-ля-ля, тра-ля-ля-ля!
Танок буде веселіш, веселіш.

3. Руки самі хлопають, хлопають.
Ноги самі топають, топають.
Дружить танець з піснями, піснями,
Гей, співайте всі з нами, всі з нами!

Приспів:

Тра-ля-ля-ля, тра-ля-ля-ля!
Гей, співайте всі з нами, всі з нами!

Музика навколо нас

1. Визнач музичну форму мазурки, яку слухали на уроці.

ОДНОЧАСТИННА   ДВОЧАСТИННА
ТРИЧАСТИННА   РОНДО   ВАРІАЦІЇ

2. Обери музичний інструмент, для якого писав музику Фридерик Шопен.

3. Вигадай рухи до пісні-танцю полька.

МАНДРІВКА ДО УГОРЩИНИ

Сьогодні ми вирушимо в подорож до *Угорщини*. Музична культура цієї країни дуже давня. Велику роль у її поширенні відіграли цигани, які мандрували країною і співали угорські народні пісні.

Золтан Кодай, відомий композитор двадцятого століття, полюбляв збирати угорську народну музику. Він зміг об'єднати старовинні наспіви та сучасні елементи музичної мови. Найвідомішим його твором є комічна опера «Хари Янош». Це фантастична розповідь про веселого воїна, з яким трапляються незвичні події.

Чардаш — відомий веселий угорський танець. Він складається з двох частин: повільної та швидкої. Першу частину виконують чоловіки по колу, а другу танцюють у парах у швидкому темпі. Назва танцю з угорської мови означає «трактир», «корчма», тому що саме там збиралися місцеві мешканці, щоб повеселитися й потанцювати.

Народні танці
в угорському трактирі

Слухаємо музику

Золдан Кодай, *Чардаш* із опери «Хари Янош».

Який характер цього танцю? Виконай ритмічний супровід чардаша.

Німецький композитор Йоганнес Брамс цікавився угорським фольклором. Це захоплення відобразилося у його творах — «Угорських танцях».

Йоганнес Брамс, **Угорський танець** (на вибір вчителя).

II Обери слова, що характеризують твір Й. Брамса.

веселий
повільний
легкий

швидкий
ритмічний
пружний

Музика навколо нас

1. Допоможи Тріольчику встановити відповідність.

Чардаш

Полька

Мазурка

Чехія

Польща

Угорщина

- Виконай пісню-танець полька з рухами.
- Пригадуючи музику Угорського танцю Й. Брамса, спробуй вигадати танцювальні рухи й виконати їх у відповідному характері.

УКРАЇНСЬКІ НАСПИВИ ЛИНУТЬ СВІТОМ

Під час подорожей різними країнами Європи складно не помітити, що кожен народ має свої національні фольклорні здобутки. Та в музичному мистецтві різних народів можна знайти спільні й відмінні ознаки. Зокрема, вишкнення та побутування українського фольклору мають єдину основу з фольклором інших слов'янських народів. Тому сьогодні ми залишимося вдома. Однак сумувати нам не доведеться, адже ми зустрінемо гостей з інших країн.

Пригадай, як називаються пісні, що пов'язані з чудовим святом запрошенням весни.

Веснянки — народні календарно-обрядові пісні, які виконують для зустрічі весни.

Багато років тому російський композитор Петро Чайковський гостював в українському місті Тростянці (Сумської області). Тут він із захопленням слухав народні пісні, серед яких була й веснянка «Вийди, вийди, Іванку», яку співали дівчата. Послухай і ти цю пісню.

Ю. Чумак. Веснянки
(фрагмент)

Слухаємо музику

Веснянка «Вийди, вийди, Іванку».

Який характер веснянки? Які особливості її виконання?

Ця пісня настільки сподобалася П. Чайковському, що пізніше він включив її до свого Першого концерту для фортепіано з оркестром. Сьогодні цей концерт виконують багато піаністів усього світу.

|| Пригадай, що означає слово «концерт».

Петро Чайковський, Перший концерт для фортепіано з оркестром (фінал).

|| Хто виконує цей твір? Як звучала веснянка в інструментальному виконанні? Чи змінився характер звучання пісні? Як вона звучить у партії фортепіано? А в симфонічному оркестрі?

Варіації на українські теми писали й німецькі композитори. Відомий митець Людвиг ван Бетховен створив варіації на основі української пісні «За городом качки пливуть».

Людвиг ван Бетховен, Варіації на українські теми.

|| Який характер музики? Чи простежуються українські наспіви у творі німецького композитора? Що можна уявити, слухаючи твір?

ПОРТРЕТ КОМПОЗИТОРА

Людвиг ван Бетховен зростав у бідній сім'ї. Одного разу, помітивши, з якою увагою і насолодою чотирирічний Людвиг слухає музику, батько почав навчати його гри на фортепіано, а потім і на скрипці. До занять сина він ставився досить суворо, примушуючи його тренуватися цілими днями. Батько Людвіга не дозволяв синові навіть грати з однолітками, щоб він не відволікався від занять.

Співаємо разом

ВИЙДИ, ВИЙДИ, ІВАНКУ

Українська народна пісня

mf Весело, жваво

Вий - ди, вий - ди, І - ван - ку, За - спі - вай нам вес - нян - ку!

Зи - му - ва - ли, не спі - ва - ли — вес - ни до - жи - да - ли!

1. Вийди, вийди, Іванку,
Заспівай нам веснянку!
Зимували, не співали —
весни дожидали!
2. Весна, весна, наша весна,
Та що ж ти нам принесла?
Старим бабам по кийочку,
А двічатам по віночку!
3. Звила ж я віночок вчора
Звечора, звечора.
З зеленого барвіночку
та й повісила на кілочку.

Музика навколо вас

1. Обери музичний інструмент, який допоможе підкреслити радісне звучання.

2. Який музичний інструмент «змагається» з оркестром у Першому концерті для фортепіано з оркестром П. Чайковського?

АРФА

БАЯН

ФОРТЕПІАНО

ФЛЕЙТА

СПІВУЧА НІМЕЧЧИНА

Сьогодні ми з вами помандруємо до Німеччини — батьківщині видатного композитора Йоганна Себастьяна Баха. І хоча жив він дуже давно, його музику слухають у всьому світі й сьогодні.

Бах народився в невеличкому німецькому місті Ейзенах у сім'ї музиканта. Саме батько відкрив маленькому Йоганну чарівний світ музики.

У дитячі роки ми завжди були поряд з маленьким Йоганном: він грав на скрипці, клавесині, органі, співав у шкільному хорі.

У дорослому віці Бах вирішив не покидати фантастичну країну Музики. У різні роки він працював придворним музикантом, органістом і керівником хору в церкві. Він пізнав усі секрети феї Інтонації, феї Імпровізації, а найбільше йому подобалося розкривати секрети ще однієї феї... Поліфонії.

Нумо знайомитися! Я — фея Поліфонія. Я прикрашаю музику. У моїй музиці звучить не один, а багато голосів. А улюблений мій інструмент — орган! Здогадайся чому?

МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

Орган — духовий клавішний музичний інструмент, який з'явився в Європі у 12 столітті. Органіст грає на мануалі — клавіатурі для рук, а також використовує педалі для ніг. Звук з органа надходить із багатьох труб.

З великою повагою ставився Йоганн до народних німецьких мелодій. У деяких його творах звучать мелодії народних пісень і танців, які чув у дитинстві.

Поліфонія — вид багатоголосся, у якому всі голоси рівноправні.

Слухаємо музику

Йоганн Себастьян Бах, Прелюдія до мажор.

Що незвичного в музиці? Який характер твору? На якому інструменті його виконують? Що виникло в уяві під час прослуховування музики?

Йоганн Себастьян Бах, Прелюдія до мінор.

Що вразило у прослуханому творі? Який настрій викликає музика?

Співаємо разом

ТРАЛЯЛЯЙ

Вірші А. Качана

Музика А. Улицької

Весело, завзято

Вже зо-зу-лі чор-но-бро-ві по-ле-ті-ля за Ду-най. За-ли-ши-ся

у дїб-ро-ві пе-ре-сміш-ник тра-ля-ляй. Тра-ля-ляй гі-зда не

ма-є, в теп-лій край не від-лі-та-є. Тіль-ки й зна-є, що зда-

-ля все хо-кось пе-ре-кра-ля: «Тра-ля-ля!»

1. Вже зозулі чорноброві полетіли за Дунай.
Залишився у діброві пересмішник траляляй.

Приспів:

Траляляй гнізда не має, в теплий край не відлітає.
Тільки й знає, що здаля все когось перекирвля: «Тра-ля-ля!..»

2. Гей, послухай, траляляй! Ти даремно час не гай.
Краще в дуплах до зими запасай собі корми.

Приспів.

Музика навколо нас

1. Підбери фрази, які допоможуть феї Поліфонії схарактеризувати прослухані сьогодні твори Й.-С. Баха.

- повтор мотиву
- контраст
- розвиток мелодії
- одночасне звучання декількох мелодій
- послідовне звучання мелодій
- звучання одного голосу
- звучання багатьох голосів
- тихе звучання
- гучне звучання
- наростання динаміки

2. Обери слова, що характеризують музичну мову **Прелюдії до мажор і Прелюдії до мінор** Й.-С. Баха.

Мелодія	низхідна, висхідна, стрибкоподібна
Лад	мажор, мінор
Ритм	рівномірний, нерівномірний
Темп	повільний, помірний, швидкий
Динаміка	тихо-гучно, гучно-тихо

РІЗНОМАНІТНА АВСТРІЯ

Наша подорож країною музики триває. І сьогодні на нас очікує дивовижна країна — Австрія. Це батьківщина визначного композитора Вольфганга Амадея Моцарта. Він народився в місті Зальцбург. Там уперше й зустрівся з королевою Мелодією.

Батько Вольфганга був композитором і придворним скрипалем. Саме завдяки йому хлопчик із трьох років почав грати на клавесині, а з п'яти — писати музику.

Коли Моцарту виповнилося шість років, батько повіз його разом із сестрою на гастролі. Під час концерту в м. Відень — столиці Австрії — та інших містах Європи маленький Моцарт віртуозно грав на скрипці та клавесині.

Концертні подорожі родини Моцарта тривали впродовж десяти років. У дорослому віці Вольфганг жив у Відні, тут він заснував разом з однодумцями віденську класичну школу.

Слухаємо музику

Вольфганг Амадей Моцарт, **Рондо в турецькому стилі**.

II Допоможи феї Музичній Формі визначити форму цього твору.

Якщо музика цікава та зрозуміла слухачам, урешті-решт вона буде легко впізнавана. Адже музика не має кордонів. Такою вважають і Симфонію соль мінор Вольфганга Амадея Моцарта. Послухай фрагмент першої частини твору: можливо, тобі доводилося її чути раніше?

В.-А. Моцарт, Симфонія соль мінор (фрагмент першої частини).

II Хто виконує цей твір? Який настрій викликає музика Моцарта?

Співаємо разом

ЯНЧИКУ-ПОДОЛЯНЧИКУ

Українська народна пісня

Ян - чи - ку - по - до - лян - чи - ку, по - плинь, по -
 -плинь по Ду - най - чи - ку. Роз - че - ши си ку - че - ри - ці
 та чор - нень - кі ті бро - ви - ці. Ян - чи - ку - по - до - лян - чи -
 - ку, по - плинь, по - плинь по Ду - най - чи - ку.

1. Янчику-подолянчику,
 Поплинь, поплинь по Дунайчику.
 (Повторюється на початку кожного куплета)
 Розчеши си кучериці
 Та чорненькі ті бровиці.

2. Вийди, вийди на вулицю,
Шукай собі по сестриці.
3. Та візьмися попід бочки,
Заведи-но свої скочки.

Музика навколо нас

1. Допоможи Тріольчику вибрати слова-характеристики твору В.-А. Моцарта **Симфонія соль мінор**.

стрімка
радісна
сумна
замріяна

повільна
мажорна
мінорна

2. Пригадай веснянки, які вивчали. Відгадай, ритм якої веснянки тримає Король Ритм.

3 / 2

«Сонечко, сонечко»

«Вийди, вийди, Іванку»

«Щебетала пташечка»

ВИШУКАНА ФРАНЦІЯ

Музика чарівної країни Франції сягає фольклорних витоків кельтських і германських племен, які жили в давні часи на її території.

У Франції безліч старовинних замків, господарі яких грали на музичних інструментах, слухали мандрівних музикантів, співали... Це було найулюбленіше місце королеви Мелодії та короля Ритма.

У давнину величні споруди наповнювалися звуками музики, коли в них відбувалися лицарські турніри, весілля, бенкети, бали. Нині більша частина цих споруд перетворилися на музеї.

Дізнайся, як називалися середньовічні французькі мандрівні музиканти.

Перший бал, про який відомо з історії, відбувся саме у Франції в 14 столітті. Відтоді вони набувають неймовірної популярності. Але не всі люди могли на нього потрапити: існували певні правила.

А. Босс. Бал

Дізнайся, які існували правила, щоб потрапити на бал.

Дуже часто для участі в балах готували спеціальні карнавальні костюми, надягали маски, і тоді бал перетворювався на *бал-карнавал*, або *бал-маскарад*.

Я. Руссо.
Бал-маскарад

Сьогодні вишукані бали — рідкісне явище, а от карнавали набули неабиякої популярності і на батьківщині, і поза її межами. Один з найвідоміших у світі карнавалів проводиться на півдні Франції, у м. Ніцца. Відкриття карнавалу розпочинається з появи короля і вибору королеви. Особливістю цієї щорічної події є те, що король кожного разу інакший: це може бути король Гастрономії, король Спорту, король Сміху, король Танцю, король Цирку тощо. Найяскравішими миттєвостями карнавалу вважаються «квіткові баталії», за якими можна спостерігати упродовж всього святкування: вулицями міста рухаються величезні барвисті кортежі, схожі на кошики квітів.

Французький композитор Каміль Сен-Санс був надзвичайно талановитим митцем і водночас великим жартівником! Він написав твір, який назвав «Карнавал тварин», що отримав велику популярність і часто виконується в концертах. Кожен із 14 номерів сюїти є своєрідним «портретом» якоїсь тварини.

Музика різних частин «Карнавалу тварин» часто використовується в кіно- і мультфільмах, рекламі, театральних постановках.

Послухай один із номерів сюїти і визнач, хто саме зображений в музиці. Які почуття передає музика?

Слухаємо музику

Каміль Сен-Санс, «Карнавал тварин» (фрагменти на вибір учителя).

ПОРТРЕТ КОМПОЗИТОРА

Каміль Сен-Санс був не тільки композитором, а й піаністом, органістом та письменником. З раннього дитинства чуйно прислухався до звуків природи: дзюрчання струмка, шелестіння листя, тихого подиху вітру. Усі ці звуки втілилися згодом у його музичних творах.

Батьки хлопчика — паризькі музиканти — приділяли багато уваги заняттям сина. Він почав складати музику з п'ятирічного віку.

Сен-Санс багато подорожував і з величезною цікавістю ставився до музики народів інших країн.

Жартівлива сюїта «Карнавал тварин», яку композитор ніколи не розцінював серйозно і називав «великою зоологічною фантазією», була написана на приватне замовлення і за життя композитора виконана лише кілька разів у вузькому колі друзів.

II Пригадай французьку пісню «Пастух», яку вивчали в 3 класі.

Французька народна пісня «Пастух» настільки свого часу сподобалася Вольфгангу Амадею Моцарту, що він створив на її тему варіації.

Вольфганг Амадей Моцарт, Варіації на тему французької пісні «Пастух».

II Як змінилася пісня? Як розвивається мелодія?

Співаємо разом

ВІТЕРЕЦЬ

Вірші і музика / Танчак

Че - рез луг про - лі - тав зі - те - рець, Він ман - дру - є завж - ди нав - про -
 - стець. Зна - є кож - ну сте - жи - ну в га - ю і вис - ті - ву - є пі - сно сво -
 - ю. Зна - є кож - ну сте - жи - ну в га - ю і вис - ті - ву - є пі - сно сво - ю. Ти ле -
 - ти, зі - те - рець, Че - рез го - ри і лі - си. Що ти ба - чив і чув, Звід - кі -
 - ля те при - був, Роз - ка - жи нам, роз - ка - жи. Що ти ба - чив і чув, Звід - кі -
 - ля те при - був, роз - ка - жи нам, роз - ка - жи. По бу - жи нам роз - ка - жи.

1. Через луг пролітав вітерець,
Він мандрує завжди
навпростець.
Знає кожну стежину в гаю
І виспіває пісню свою.

Приспів:

Ти лети, вітерець,
Через гори і ліси.
Що ти бачив і чув,
Звідкіля ти прибув,
Розкажи нам, розкажи.

2. Побував я в далеких краях,
В полонинах, степах і лісах,
Та такої землі не знайдеш,
Де родився і де ти живеш.

Приспів.

3. Облетів океани, моря,
Бачив все, чим багата земля.
Та багатства не йди, не шукай,
Бо багатство твоє —
рідний край.

Приспів.

Музика навколо нас

1. Допоможи феї Музичній формі визначити музичну форму твору В.-А. Моцарта, який слухали на уроці.

однчастинна

двочастинна

тричастинна

рондо —

варіаційна —

2. Обери слова, що характеризують фрагмент сюїти Каміля Сен-Санса «Карнавал тварин», який прослухали.

повільний

стриманий

журливий

швидкий

спокійний

поривчастий

ліричний

веселий

схвильований

енергійний

таємничий

радісний

жартівливий

сумний

стриманий

У ГОСТІ ДО ЛИТВИ, ЛАТВІЇ, ЕСТОНІЇ

Сьогодні музична стежка привела нас до Східної Європи, а саме, у такі країни як Литва, Латвія та Естонія. Музична культура цих країн дуже своєрідна. У кожного з цих народів є улюблені танці з національними ознаками. Ця автентичність виявляється в мелодії, ритмі та рухах танцівників. Послухай литовський танець К. М'яскова.

Слухаємо музику

Костянтин М'ясков, Литовський танець.

Який характер твору? Чи схожий він на музику слов'янських народів? Що виникло в уяві під час прослуховування твору?

У старовинних естонських танцях музичним супроводом зазвичай був спів або гра на сопілці чи народному струнному інструменті — каннелі, схожому на гуслі. Пізніше значного поширення в естонців набула волинка.

Послухай естонський народний танець *туль'як* — розповідь про кохання юнака та дівчини. Виконують його в парі.

Естонський народний танець туль'як.

Який характер танцю? Виконай ритмічний супровід до танцю.

МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

Каннель — естонський струнний щипковий музичний інструмент.

Наспівви латиських пісень можна розподілити на дві групи: речитативні та пісенні. У латиських піснях зазвичай склади не розспівуються.

От як цікаво! А чому так відбувається?

Усе залежить від особливостей латиської мови, де наголос припадає на перший склад слова.

Окрім того, як і українські, латиські пісні за змістом поділяються на історичні, календарно-обрядові, колискові, ліричні тощо.

Співаємо разом

ПІВНИК

Латиська народна пісня
(переклад Л. Клименко)

Весело

Тіль - хи ра - нок си - ній Вста - не на зо - рі, Ку - ку - рі - ка
пів - ник Дзвін - ко на дво - рі. Дзвін - ко, пів - нік -
ку, спі - вай, ра - но ді - ток пі - дій - май.

1. Тільки ранок синій
Встане на зорі,

Кукуріка півник
Дзвінко на дворі.

Приспів:

Дзвінко, півнику, співай,
Рано діток підіймай. (Двічі)

2. Завтра починаються

У нас жнива,
Буде працювати
в полі вся рідня.

Приспів.

3. Будем в полі дружно

Жати ми ячмінь,
Буде чути нашу
Пісню в далечинь.

Приспів.

4. Нам потрібно завтра
Теж раніше встать,
Бо ніяк не можна
В день такий відстать.

Приспів.

Музика навколо нас

1. Пригадай естонський струнний інструмент каннель. Який український інструмент він нагадує? Обери.

2. Допоможи Тріольчику визначити, до яких народних пісень належить пісня «Півник».

Латиська
народна пісня
«ПІВНИК»

ІСТОРИЧНА

КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВА

ЛІРИЧНА

КОЛИСКОВА

3. Запиши власні враження від прослуханої музики до проекту «Музика народів світу». Підбери ілюстрації.

СОНЯЧНІ ІТАЛІЯ ТА БОЛГАРІЯ

Наша музична подорож триває: ось перед нами виник чарівний сонячний італійський пейзаж.

Італія вважається колыскою музичного мистецтва. Композитори всього світу захоплюються італійською музикою. Окрім того, Італія відома майстрами з виготовлення скрипок: Амати, Гварнері та Страдіварі. Їхні шедеври мають особливе звучання, що нагадує дзвінки жіночі голоси.

Пригадай твір «Баркарола» Петра Чайковського, який слухали у третьому класі. Які його особливості? Як перекладається слово «баркарола»?

Баркарола — пісня венеціанських човнярів.

Серед українських композиторів також є митці, яких Італія надихнула на створення музичних творів, зокрема Миколу Лисенка.

Слухаємо музику

Микола Лисенко, Баркарола.

Який характер музики? Проаналізуй твір. Порівняй його із твором П. Чайковського. Що можна уявити?

Подорожуючи Італією, Сергій Рахманінов захопився італійською музикою, що знайшло відображення в «Італійській польці».

Пригадай, як танцюють польку і чому вона має таку назву.

Сергій Рахманінов, «Італійська полька».

Який настрій викликає цей твір? Що ти уявляєш, коли слухаєш цю музику? Який характер твору?

Пригадай, що таке скоромовка. Що для неї характерно? Послухай болгарську народну пісню «Посадив я полин». Що вона нагадує?

Болгарська народна пісня «Посадив я полин».

II Який характер музики? У чому виявилися її особливості?

ПОРТРЕТ КОМПОЗИТОРА

Російський композитор **Сергій Рахманінов** зростав у музичній родині. Його дідусь був піаністом і композитором, батьки також займалися музикою. У чотирирічному віці він вже грав із дідусем у чотири руки. Коли майбутньому композиторові виповнилося дев'ять років, його зарахували до Петербурзької консерваторії.

Співаємо разом

НАША ВЧИТЕЛЬКА

Вірші *Н. Іванової*

Музика *А. Олейнікової*

Рухливо

Зно-ву дво-них за-дво-них, кли-че всіх у клас, На-ші пар-ти в три ря-ди зус-трі-ча-ють

нас. По-спі-ша-е-мо в клас без ко-ли-вань! Роз-кри-за-є свій кор-дон

Приспів:

нам кра-ї-на знань, Звчи-тель-ко-ю на-шо-ю по-до-ро-зі знань Так ці-ка-во

ма-ндру-ва-ти з хо-ши-ком пи-тань. На-ша учи-тель-ка все зна-є, ми од-на сім'-
-я, В ду-ші ді-тям за-сі-ва-є муд-рос-ті-зер-ня. // Муд-рос-ті-зер-ня.

1. Знову дзвоник задзвонив, кличе всіх у клас,
Наші парти в три ряди зустрічають нас.
Поспішаємо в клас без коливань:
Розкриває свій кордон нам країна знань.

Приспів:

З вчителькою нашою по дорозі знань
Так цікаво мандрувати з кошиком питань.
Наша вчителька все знає, ми — одна сім'я,
В душі дітям засіває мудрості зерня.

2. Сніг летить, а, може, дощ леться за вікном —
З вчителькою нашою легко і тепло.
В серці кожному погляд із-під вій —
Ніби зітканий з надії і дитячих мрій.

Приспів.

Музика навколо нас

1. Допоможи Тріольчику обрати слова-характеристики творів,
які слухали на уроці.

Баркарола

СВІТЛА

РИТМІЧНА

ВЕСЕЛА

ПОМІРНА

**«Італійська
полька»**

ЗАМРІЯНА

ЯСКРАВА

НІЖНА

ШВИДКА

2. З допомогою дорослих скористайся Інтернетом, щоб знайти репродукції картин італійського художника Каналетто. Обери серед різноманітного живопису ті картини, які можна «озвучити» прослуханими на уроці музичними творами.

КАЗКОВІ ФІНЛЯНДІЯ ТА НОРВЕГІЯ

Як і всі країни Північної Європи, Фінляндія вражає своїми казковими зимовими краєвидами. Дуже давно люди вірили, що тут — у дрімучих лісах — живуть магичні істоти: тролі та ельфи, злі чаклуни й добрі чарівники. Вважали, що зустріч із ними може змінити долю людини. А ще саме у Фінляндії живе Санта Клаус, який приносить подарунки дітям на Різдво.

І. Левітан. Сутінки. Фінляндія

А. Галлен-Калелла. Фінляндія

Музичний світ Фінляндії найяскравіше представлено творчістю композитора Яна Сібеліуса. Митець написав чимало творів до театральних п'єс, зокрема, і симфонічну поему «Фінляндія». Цей твір займає чільне місце в культурі країни, оскільки мовою музики автор змальовує історію її народу. Мелодія симфонічної поеми покладена в основу державного гімну.

Слухаємо музику

Ян Сібеліус, симфонічна поема «Фінляндія».

Який характер музики? Що виникло в уяві під час прослуховування твору?

Музична культура іншої північної країни — Норвегії, відома творчістю Едварда Гріга, з якою тобі вже доводилося ознайомлюватися. У своїй музиці композитор відобразив національний характер норвезького народу, його фольклор і побут. Не залишив поза увагою і красу природи рідного краю, яку дуже любив.

Л. Гроза. Норвегія

А. Солейнат. Норвегія

Пригадай твори Е. Гріга. У чому виявляються особливості його музики?

Особливістю норвезької музики є зміщення акценту сильної долі такту на слабку та пунктирний ритм. Музичні прикраси мелодій додають творам Гріга чарівності й неповторного колориту.

Слухаємо музику

Едвард Гріг, «Захід сонця».

Який характер музики? У якому ладу написано твір? Зверни увагу на мелодію цього твору. Наспівай.

Співаємо разом

ЗАХІД СОНЦЯ

Переклад з норвезької *М. Яскулка*

Музика *Е. Гріга*

Ніжно, не поспішаючи

На - хо - дить тїнь, і день прой-шов, і згас - ло світ - ло в лі - сі. Ба -
 -гря - нець зо - ло - том у - пав На зем - лю, тьми за - ві - са, В ве -
 -чїр - ній ти - шї ча - рїв - ній Бе - рїз ше - по - чуть ві - ти... На
 зем - лю знов при - хо - дять снї, Над сві - том ві - ють мрі - ї.

Находить тїнь, і день пройшов,
 І згасло світло в лісі.
 Багрянець золотом упав
 На землю, тьми завїса.

В вечірній тишї чарівній
 Берїз шепочуть віти...
 На землю знов приходять снї,
 Над світом віють мрії.

Музика навколо нас

1. Обери музичний інструмент і виконай супровід до пісні «Захід сонця». Поясни свій вибір.

2. Порівняй і схарактеризуй інтонації прослуханої музики Яна Сїбелїуса та Едварда Гріга.

ГРУЗІЯ, ВІРМЕНІЯ, АЗЕРБАЙДЖАН

Народна музика різнобарвної Грузії має давню історію. Пісенна творчість грузинів переважно лірична, адже в ній оспівується саме життя. Грузинські мелодії надзвичайно гарні, а ритми пісень завжди запрошують до танців!

Лезгінка — стародавній швидкий кавказький народний танець. Головною особливістю танцю є те, що його здебільшого виконують у парі чоловік і жінка. Рухи чоловіка нагадують політ гірського орла — чіткі, виражені; то стрімкі, то сповільнені. Жінку, у свою чергу, можна порівняти із лебедицею: рухи танцівниці плавні, граційні, не позбавлені величавості й ніжності.

Г. Гагарін. Лезгінка

О. Ядовита. Ритми гір

Слухаємо музику

Грузинський народний танець лезгінка.

Як змінюється мелодія? Які рухи можна уявити? Який характер танцю? Як у музиці передається характер грузинського народу?

Інша гірська країна, що на сході, — Вірменія — славиться відомими композиторами, зокрема, неперевершеним Арамом Хачатуряном. Його музика привертає увагу тим, що в ній зображається темперамент, життєрадісність вірменського народу. У більшості творів Хачатуряна можна почути народні мелодії.

Перші музичні враження маленького Арама — це народні пісні у виконанні матері. Хлопчикові дуже подобалося слухати і народних співаків — *ашугів*, які виконували грузинські, вірменські та азербайджанські пісні.

Ашуги, як і скоморохи, були співаками і поетами, виконуючи героїчні пісні у супроводі *тару*.

МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

Тар — струнний щипковий інструмент. Слово «тар» із перської мови — однієї з найдавніших у світі, означає «струна», «нитка».

У своїй творчості А. Хачатурян успішно поєднує найкращі здобутки народної творчості Вірменії, Грузії, України тощо.

Слухаємо музику

Арам Хачатурян, **гопак** із балету «Гаяне».

Як музика передає темперамент українського народу? Який характер музики?

Обери слова, які характеризують цей твір.

швидка

повільна

мелодійна

бурхлива

стрибокподібна

плавна

Азербайджанські пісні всі одноголосні. Дуже часто вони виконуються у супроводі тару та бубна.

Співаємо разом

КУРЧАТКА

Вірші Т. Муталлібова

Музика Г. Гусейнлі

Весело, легко

Ціл, ціл, мо - і кур - чат - ка, Ціл, ціл, ціл, мо - і ма - лят - ка,

Ви пух - нас - тень - зі клу - боч - ки, Ви май - бут - ні мо - і квоч - ки.

Тут в тра - ві гус - тій при - віль - но По - гу - ли - ти

мож - на віль - но, Ой, мо - і ви кур - чат - ка,

Ой, мо - ї ви ма - лят - ка, Ой, мо - ї ви кур - чат - ка,
Ой, мо - ї ви ма - лят - ка. Ви пух - нас - тень - кі клу - боч - ки!

1. Ціп, ціп, мої курчатка,
Ціп, ціп, ціп, мої малятка,
Ви пухнастенькі клубочки,
Ви майбутні мої квочки.
Тут в траві густій привільно
Поголяти можна вільно,
Ой, мої ви курчатка,
Ой, мої ви малятка,
Ви пухнастенькі клубочки!

Двічі

2. Ціп, ціп, мої курчатка,
Ціп, ціп, ціп, мої малятка,
Ви пухнастенькі клубочки,
Ви майбутні мої квочки.
Ой, підходьте ви напитись,
Дам зерна вам і водиці.
Ой, мої ви курчатка,
Ой, мої ви малятка,
Ви пухнастенькі клубочки!

Двічі

II Який настрій передає ця пісня?

Музика навколо нас

1. Порівняй розспіви пісні «Курчатка» з розспівами в українських піснях. У чому полягає відмінність між ними?
2. Обери диригента та соліста. Вигадай інсценування пісні.
3. Запиши власні враження від прослуханої музики до проекту «Музика народів світу». Підбери ілюстрації.

ЗАГАДКОВІ ІНДІЯ, КИТАЙ І ЯПОНІЯ

Творчість китайського народу багата на оригінальні пісні й танці. Пригадай балет «Лускунчик», який написав російський композитор Петро Чайковський. Друга дія балету відбувається в Королівстві солодоців. На святі танцюють всі: шоколад, кава та чай, — утворюючи веселий *дивертисмент*, тобто розваги.

Дивертисмент — це танцювальна сюїта, яка складається із сольних танцювальних номерів в опері чи балеті.

Кожен танець має свою назву: арабський танець (кава), китайський танець (чай), іспанський танець (шоколад) тощо. Китайський танець у «Лускунчику» — жвавий і веселий.

Сцена із китайським танцем з балету «Лускунчик» (вистави театрів Великої Британії та України)

Слухаємо музику

Петро Чайковський, **Китайський танець** із балету «Лускунчик».

Який інструмент виконує мелодію? Який характер танцю? Що виникло в уяві під час прослуховування?

Японська музика чимось схожа на китайську. Дуже давно японці навчалися музиці в Китаї, звідти і привезли додому чимало музичних п'єс.

Коли російський композитор Дмитро Кабалевський відвідав Японію, він був уражений красою її природи та пісень. Особливо йому припала до душі пісня «Вишня». На мелодію цієї пісні він написав варіації.

ВИШНЯ

Японська народна пісня (переклад М. Яскулка)

пісню

Вою-ди виш - ня в ці - ту пе - ред на - ми на ви - ду. Під вес - ня - ним
не - бом сад, Бро - дять ві - тер по са - ду, Ні - би в ро - зо -
вім ді - му... Бо то виш - ня в ці - ту! Бо то виш - ня в ці - ту!

Дмитро Кабалевський, **Варіації на японську народну пісню «Вишня».**

Як відбувається інтонаційний розвиток японської мелодії у варіаціях? Як змінюється характер інтонації?

Індійська народна музика дуже тісно пов'язана з рухом, словом, жестом. Індійські пісні й танці зазвичай супроводжуються грою на ударних інструментах — барабанах, бубнах, грою на сітарі.

МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

Сітар — індійський семиструнний щипковий інструмент.

Співаємо разом

ПРОГУЛЯНКА З БАТЬКОМ

Індонезійська народна пісня

Весело

Бі-жить до-ро-га даль-ня-я, У не-бі — сон-ця жар. Зіб-равсь сьо-год-ні ра-но я із тат-ком на ба-зар. Ві-зок скри-пить ко-ле-са-ми, Ко-няч-ка ту-по-тить. Сгі-ва-см гі-сно ве-се-ло Під цо-кан-ня ко-пит. Дуг-діг-даг-діг, дуг-діг-даг-діг; Дуг-діг-даг-діг, дуг-діг-даг-діг! Під цо-кан-ня ко-пит.

1. Біжить дорога дальня,
У небі — сонця жар.
Зібравсь сьогодні рано я
Із татком на базар.
Візок скрипить колесами,
Конячка тулотить.
Співаєм пісню весело
Під цокання копит.

Приспів:

Дуг-діг-даг-діг, дуг-діг-даг-діг,
Дуг-діг-даг-діг, дуг!
Дуг-діг-даг-діг, дуг-діг-даг!
Під цокання копит.

2. Татусь дозволив правити,
У руки віжки дав.
Сам раджа міг би заздрити,
Якби про це він знав.
Бо я не гірш від раджив тих
Умію править сам,
І пісеньку не гірш від них
Я заспіваю вам!

Приспів:

Дуг-діг-даг-діг, дуг-діг-даг-діг,
Дуг-діг-даг-діг, дуг!
Дуг-діг-даг-діг, дуг-діг-даг!
Я заспіваю вам!

Музика навколо нас

1. Вигадай рухи до пісень, з якими ознайомилися на уроці.
2. Яку музичну форму мають варіації на японську народну пісню «Вишня» Д. Кабалевського?

СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ АМЕРИКИ

Музика Сполучених Штатів Америки упродовж тривалого періоду часу вбирала в себе ознаки різноманітних стилів. Американська музика передає оптимізм, віру в майбутнє. Одним з найвідоміших композиторів цієї країни є Джордж Гершвін, який має українське коріння. Гершвін писав і класичну музику, і сучасну, зокрема, музику для кінофільмів.

Джордж Гершвін дуже полюбляв імпровізувати. Він міг протягом кількох годин грати на роялі в музичному видавництві, де працював... збираючи навколо себе велике коло слухачів.

А який найвідоміший його твір?

Серед великих творів найвідомішою й найулюбленішою вважається перша національна опера — «Поргі і Бесс». Її популярність не згасає й сьогодні.

В опері відображено бідне й тяжке життя афроамериканців, які живуть у рибальському селищі початку 20 століття. Головними персонажами, не складно здогадатися за назвою твору, є чоловік Поргі та молода жінка Бесс.

Сцени з опери Дж. Гершвіна «Поргі і Бесс»

Починаючи роботу над оперою, композитор вирушив на південь США, де упродовж року мешкав у селищі рибалок. Там він ознайомився з життям і музикою афроамериканців. Митець брав участь у співі *спірічуелсів*, іноді навіть виступав як соліст.

Спірічуелс — духовна пісня афроамериканців.

Слухаємо музику

Джорж Гершвін, колискова з опери «Поргі і Бесс».

Як музика відображає ставлення матері до своєї дитини? Порівняй цю колискову з українськими творами цього жанру: назви основні відмінності. Які особливості афроамериканської музичної мови виявляються у творі?

ПОРТРЕТ КОМПОЗИТОРА

Джорж Гершвін у 6 років самостійно навчився грати на фортепіано: підбирав на слух мелодії та намагався писати власні композиції. Більшість своїх творів написав у співавторстві зі своїм старшим братом — поетом Айрою. Композитор створював і класичні композиції, і пісні для бродвейських вистав (театральний район м. Нью-Йорк, США). Загалом творчість Гершвіна була досить успішною, популярною і визнаною.

Музика навколо вас

- Обери слова-характеристики колискової Дж. Гершвіна.

СВІТЛА ШВИДКА РИТМІЧНА ЗАМРІЯНА

ПОВІЛЬНА ЯСКРАВА МЕЛОДІЙНА ВЕСЕЛА

- Спробуй виконати улюблену українську народну колискову у стилі американського спірічуелсу. Що для цього треба змінити?

ПОВЕРНЕННЯ ДОДОМУ, В УКРАЇНУ

Ось і завершується наша музична подорож країнами світу. Повертаймося додому — в обійми рідної України!

Напевно, тобі не раз доводилося чути українську народну пісню літературного походження «Реве та стогне Дніпр широкий...», автором віршів якої є Тарас Шевченко. У композиції оспівується український пейзаж: буря на Дніпрі, місяць на небі і передсвітанковий стан природи. Ця пісня — музична візитівка нашої країни, адже її мелодія звучала як позивний на українському радіо під час Другої світової війни (радіостанція «Дніпро»). А нині ця пісня прикрашає ефіри Першої програми Національного радіо та Всесвітньої служби «Радіо Україна».

*Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолю верби гне високі,
Горами хвилю підійма...*

М. Бурачек. Реве та стогне
Дніпр широкий

Слухаємо музику

Українська народна пісня на вірші Т. Г. Шевченка «Реве та стогне Дніпр широкий».

Який характер мелодії? Що оспівується в пісні? Як її треба виконувати?

Співаємо разом

ГУДЕ ВІТЕР ВЕЛЬМИ В ПОЛІ

Вірші В. Забіла

Музика М. Глинки

Помірно

p

1. Гу - де ві - тер вель - ми в по - лі, Ре - ве, ліс ла - ма - є.
Пла - че ко - зак мо - ло - день - кий, До - лю про - кли - на - є.

Гу - де ві - тер вель - ми в по - лі, Ре - ве, ліс ла - ма - є.

Ко - зак нудить - ся, сер - деш - ний, Що ро - бить — не зна - є.

1. Гуде вітер вельми в полі,
Реве, ліс ламає.
Плаче козак молоденький,
Долю проклинає.
Гуде вітер вельми в полі,
Реве, ліс ламає,
Козак нудиться, сердешний,
Що робить — не знає.

2. Гуде вітер вельми в полі,
Реве, ліс ламає.
Козак стогне, бідолаха,
Сам собі гадає:
«Ревеш, вітре, та не плачеш,
Бо тобі не тяжко,
Ти не знаєш в світі горя,
То тобі й не важко».

Музика навколо нас

1. Що тебе вразило в музиці інших народів? Які характерні особливості музики? Який твір найбільше запам'ятався?
2. Пригадай українські народні пісні, у яких відображено красу природи. Проспівай їх.
3. Створи ілюстрацію до прослуханої пісні.

ПЕРЕВІР СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

1. Розмісти пісні у два стовпчики: «Зоре моя вечірняя», «Ой на горі та женці жнуть», «Рече та стогне Дніпр широкий», «Вийшли в поле косарі».

НАРОДНІ ПІСНІ	НАРОДНІ ПІСНІ ЛІТЕРАТУРНОГО ПОХОДЖЕННЯ

2. Роздивися зображення музичних інструментів і розкажи, що тобі про них відомо.

3. Виконуючи завдання короля Ритма та королеви Мелодії протягом музичної подорожі різними країнами, ти ознайомився з музичними інструментами, слухав музику. Заповни музичні кошики та розкажи про свої музичні враження.

Кошик музичних інструментів

Кошик мелодій світу

КАННЕЛЬ   БУЛЬБА   ЧАСТІВКА   БАРКАРОЛА

ЛЮТНЯ   ПОЛЬКА   БАЛАЛАЙКА   МАЗУРКА   ЛЕЗГІНКА

ЖАЛЕЙКА   СПІРІЧУЕЛС   ОРГАН   СІТАР

4. Skorиставшись підказками, пригадай назви пісень. Заспівай їх.

<p>Сяє в небі сонечко, сонечко Золотее донечко, донечко...</p>	
	<p>Через луг пролітав вітерець, Він мандрує завжди навпростець...</p>
<p>Вийди, вийди, Іванку Заспівай нам веснянку...</p>	
	<p>Ціп, ціп, мої курчатка, Ціп, ціп, ціп мої малятка...</p>

5. Допоможи Тріольчику визначити форму музичних творів:

- В. -А. Моцарт, Варіації на тему французької пісні «Пастух»
- Е. Гріг, «Захід сонця»
- Д. Кабалевський, Варіації на японську народну пісню «Вишня»

а

б

в

г

5. Робота в групах. Пригадайте, що таке рондо. Створіть музичний твір у формі рондо на тему: «Календарно-обрядові пісні». Використовуйте не лише українські народні пісні, а й пісні інших народів. Зверніть увагу на підказку феї Музичної Форми.

Українська народна пісня
«ОЙ РАНО, РАНО, КУРИ ЗАПІЛИ»

Українська народна пісня
«ВИЙДИ, ВИЙДИ, ІВАНКУ»

Латиська народна пісня
«ПІВНИК»

Українська народна пісня
«ВИЙШЛИ В ПОЛЕ КОСАРИ»

Українська народна пісня
«ПРИЙШЛИ ЩЕДРУВАТИ»

Українська народна пісня
«ОЙ НА ГОРІ ТА ЖЕНЦІ ЖНУТЬ»

6. Презентуй проект «Музика народів світу».

Словник-путівник у країні музики

Веснянки — народні календарно-обрядові пісні, які виконуть для зустрічі весни.

Гімн — урочиста пісня, один із державних символів країни.

Дивертисмент — танцювальна сюїта, яка складається із сольних танцювальних номерів в опері чи балеті.

Думи — ліричні або драматичні пісні, присвячені важливим історичним подіям і відважним героям.

Жартівливі пісні — пісні, у яких виражається народний гумор і дотепність.

Жнивварські пісні — народні пісні, які виконують під час жнив.

Історичні пісні — музично-поетичні твори, у яких оспівуються важливі історичні події та діячі.

Композиторська пісня — музичний твір, написаний композитором і поетом.

Календарно-обрядові пісні — пісні, які виконували селяни під час різних народних обрядів і календарних свят.

Кобзар — мандрівний співак, який виконував пісні та думи в супроводі кобзи чи бандури

Козацькі пісні — музично-поетичні твори, у яких оспівуються безстрашні герої, захисники вітчизни — козаки.

Коліскова пісня — пісня, яку співають, коли заколисують дитину.

Коломийки — коротенькі танкові пісні, які складаються з двох рядків.

Колядка — величальна українська обрядова пісня зимового циклу.

Лічилка — невеликий вірш із лічбою в дитячій грі. Виконується в чіткому ритмі.

Мазурка — польський народний танець із характерним пунктирним ритмом та швидким темпом.

Народна пісня — створений народом музичний твір із віршами.

Пісні-заклички — короткі пісні, у яких звертаються до природи, довілля, людини.

Поліфонія — вид багатоголосся, де всі голоси рівноправні.

Пóлька — чеський народний танець. Виконується парами швидкими стрибками по колу.

Скоморо́х — мандрівний музикант, співак і актор, який виконував жартівливі й акробатичні номери.

Скоромовки — невеликі промовки гумористичного характеру.

Спірічуелс — духовна пісня афроамериканців.

Рапсодія — п'єса на теми народних пісень і танців.

Щедрівка — величальна українська обрядова пісня, яку співали під Новий рік.

Перелік творів для прослуховування

№ с.	Назва твору	Автор музики
8	«Повішу я колисочку»	Українська народна пісня
9	«Вечірня пісня»	К. Стеценко
13	Державний Гімн України	М. Вербицький
17	«Поле мое, поле»	В. Фліпенко
21	«Дума про козака Голоту»	Українська народна дума
23	«Пісня про Байду»	Українська народна пісня
25	«Запорізький марш»	Є. Адамцевич (виконав.)
28	Опера «Запорожець за Дунаєм»	С. Гулак-Артемівський
30	«Дівка в сінях стояла»	Українська народна пісня
30	Українська симфонія (друга частина)	М. Калачевський
34	«Вийди, вийди, сонечко»	Обробка Л. Ревуцького
35	«Базіка»	С. Прокоф'єв
35	Опера «Вовк і семеро козенят»	М. Коваль
38	«Зоре моя вечірняя»	Я. Степовий
40	«Ой ходить сон коло вікон».	Українська народна пісня
40	Коліскова «Сон» з к/ф «Казка про зоряного хлопчика»	О. Рибніков
43	Опера «Коза-дереза»	М. Лисенко
48	Опера «Лисинка, Котик і Півник»	К. Стеценко
54	Коломийки різного характеру	Українські народні пісні
55	«Троїсті музики»	Ж. Колодуб
57	Гуцульська рапсодія	Г. Майборода
57	«Квітка-душа» у виконанні Н. Матвієнко	К. Меладзе
61	«Чи дома, дома», «Слава нашим господарям»	Українська щедрівка
74	Концерт «Пустотливі частівки»	Р. Щедрін

75	Концерт № 3 ре мінор для фортепіано з оркестром	С. Рахманінов
77	Бульба	Білоруська народна пісня-танець
78	Молдовеняск»	Молдовський народний танець
81	Мазурка ля мінор	Ф. Шопен
83	Слов'янський танець	А. Дворжак
85	Чардаш з опери «Харі Янош»	З. Кодай
86	Угорський танець	Й. Брамс
87	«Вийди, вийди, Іванку»	Веснянка
88	Концерт № 1 для фортепіано з оркестром	П. Чайковський
88	Варіації на українські теми	Л. ван Бетховен
91	Прелюдія до мажор	Й.-С. Бах
91	Прелюдія до мінор	Й.-С. Бах
93	Рондо в турецькому стилі»	В.-А. Моцарт
94	Симфонія соль мінор	В.-А. Моцарт
98	«Карнавал тварин»	К. Сен-Санс
99	Варіації на тему французької народної пісні Пастух»»	В.-А. Моцарт
101	Литовський танець	К. М'ясков
101	Туляк	Естонський народний танець
104	Баркарола	М. Лисенко
104	«Італійська полька»	С. Рахманінов
105	«Посадив я полин»	Болгарська народна пісня
107	Симфонічна поема «Фінляндія»	Я. Сібеліус
108	«Захід сонця»	Е. Гріг
111	Лезгінка	Грузинський народний танець
112	Голак з балету «Гаяне»	А. Хачатурян
114	Китайський танець із балету «Лускунчик»	П. Чайковський
115	Варіації на японську народну пісню «Вишня»	Д. Кабалевський
118	Колискова з опери «Поргі і Бесс»	Дж. Гершвін
119	«Реве та стогне Дніпр широкий»	Вірші Т. Г. Шевченка, музика народна

Перелік творів для співу

№ с.	Назва твору	Автори твору
10	«Добрий день, матусю-Україно!»	Вірші Н. Рубальської, музика М. Ведмедері
18	«Вийшли в поле косарі»	Українська народна пісня
24	«Ой на горі та жінці жнуть»	Українська народна пісня
31	«Сіяв мужик просо»	Українська народна пісня
33	«Котилася торба...»	Лічилка
36	«Диво-місто Навпаки»	Вірші Ф. Млинченка, музика Ю. Шевченка
41	«Котику сіренький»	Українська народна пісня
44	Пісні з опери «Коза-дереза»	М. Лисенко
50	«Ухтимко»	Вірші О. Вратарьова, музика О. Злотника
58	«Добрий день, людям на землі»	Вірші й музика І. Танчака
62	«Ой рано, рано кури запіли», «Прийшли щедрувати»	Українські щедрівки
75	«Зі в'юном я ходжу»	Російська народна пісня
83	«Полька»	Чеська народна пісня-танець
89	«Вийди, вийди, Іванку»	Українська веснянка
91	«Траляляй»	Вірші А. Качана, музика А. Улицької
94	«Янчику-подолянчику»	Українська народна пісня
99	«Вітерець»	Вірші й музика І. Танчака
102	«Півник»	Латиська народна пісня
105	«Наша вчителька»	Вірші Н. Іванової, музика А. Олейнікової
109	«Захід сонця»	Переклад віршів із норвезької М. Ясулка, музика Е. Гріга
112	«Курчатка»	Вірші Т. Мугаллібова, музика Г. Гусейнлі
115	«Вишня»	Японська народна пісня
116	«Прогоулянка з батьком»	Індонезійська народна пісня
120	«Гуде вітер вельми в полі»	Вірші В. Забіла, музика М. Глинки

Розділ 1. Музика мого народу

Тема 1. Я люблю свою країну — Україну!	6
Тема 2. Головна пісня країни	12
Тема 3. Вийшли в поле косарі...	15
Тема 4. Думи.	19
Тема 5–6. Сяйво козацької слави	22
Тема 7. Жартівливі пісні	29
Тема 8. Світ дитячих ігор.	33
Тема 9. Вечірня пісня	38
Тема 10–11. Музична казка.	42
Тема 12. На гостини до Коломиї	53
Тема 13. Фольклор і професійна музика.	56
Тема 14. Напередодні Нового року.	60
Тема 15. <i>Перевір свої досягнення.</i>	64

Розділ 2. Музика єднає світ

Тема 16–17. На гостини до сусідів	70
Тема 18. Музичні Польща і Чехія.	80
Тема 19. Мандрівка до Угорщини	85
Тема 20. Українські наспіви линуць світом.	87
Тема 21. Співуча Німеччина.	90
Тема 22. Різноманітна Австрія	93
Тема 23. Вишукана Франція	96
Тема 24. У гості до Литви, Латвії, Естонії	101
Тема 25. Сонячні Італія та Болгарія	104
Тема 26. Казкові Фінляндія та Норвегія	107
Тема 27. Грузія, Вірменія, Азербайджан	110
Тема 28. Загадкові Індія, Китай і Японія	114
Тема 29. Сполучені Штати Америки	117
Тема 30. Повернення додому, в Україну	119
Тема 31. <i>Перевір свої досягнення.</i>	121
Словник-путівник у країні музики.	124
Перелік творів для прослуховування.	125
Перелік творів для співу	127